

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Kantova morální filosofie - kategorický imperativ

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7507R036 – Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Markéta Jiráková**
Vedoucí práce: Mgr. Michal Trčka

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Markéta Jiráková**
Osobní číslo: **P15000390**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Kantova morální filosofie - kategorický imperativ**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se bude zabývat morální filosofií Immanuela Kanta, blíže pak kategorickým imperativem a jeho vybranými interpretacemi. V první části práce se studentka bude věnovat Kantově morální filosofii v obecné rovině. Ve druhé části se zaměří přímo na pojem kategorického imperativu a jeho vybrané interpretace. Ve třetí části se studentka bude věnovat kritice a rozboru problematických míst kategorického imperativu vybranými autory. V průběhu příprav a vypracování se studentka bude řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího bakalářské práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CHOTAŠ, Jiří a Jindřich KARÁSEK. Kantův kategorický imperativ. Praha: OIKOYMENH, 2005. PomFil. ISBN 80-7298-096-3.

KANT, Immanuel. Kritika praktického rozumu. Praha: Svoboda, 1996. Filozofické dědictví. ISBN 80-205-0507-5.

KANT, Immanuel. Základy metafyziky mravů. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1990. Filozofické dědictví. ISBN 80-205-0152-5.

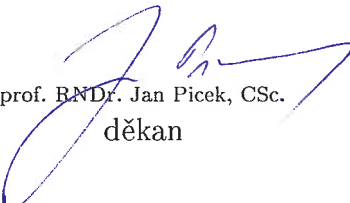
PATON, H. J. The categorical imperative: a study in Kant's moral philosophy. Philadelphia, Pa: University of Pennsylvania Press, 1999. ISBN 9780812210231.

RÖD, Wolfgang. Německá klasická filosofie. Přeložil Jindřich KARÁSEK. Praha: OIKOYMENH, 2015. Dějiny filosofie. ISBN 978-80-7298-200-4.

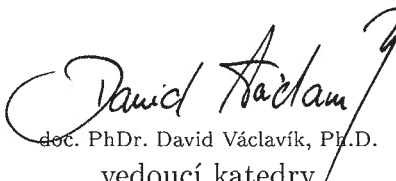
Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Michal Trčka**
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **22. listopadu 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2018**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 3. května 2017

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

2. 4. 2019

Markéta Jiráková

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce, panu Mgr. Michalu Trčkovi, za odborné vedení, cenné rady, mnohá povzbuzení a čas, který mi věnoval při zpracování mé bakalářské práce. Také bych ráda poděkovala své rodině za veškerou podporu, kterou mi poskytuje v mém studiu.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá morální filosofií Immanuela Kanta, blíže pak kategorickým imperativem a jeho vybranými interpretacemi. V první části práce se věnuje Kantově morální filosofii v obecné rovině. Druhá část je zaměřena přímo na pojem kategorického imperativu a jeho vybrané interpretace. Třetí část je zaměřena na kritiku a rozbor problematických míst kategorického imperativu vybranými autory.

Klíčová slova

Etika, filosofie, Immanuel Kant, kategorický imperativ, morálka, morální filosofie

Anotation

The bachelor thesis is focused on the moral philosophy of Immanuel Kant, more specifically on his theory of the categorical imperative and its chosen interpretations. The first part deals with Kant's moral philosophy in general. The second part is focused on the concept of the categorical imperative and its chosen interpretations. The third part deals with criticism and analysis of issues in the theory of the categorical imperative by selected authors.

Keywords

Categorical imperative, ethics, Immanuel Kant, moral philosophy, morality, philosophy

Obsah

Úvod.....	8
1 Kantova morální filosofie	10
1.1 Život a dílo Immanuela Kanta.....	10
1.2 Základní rámec Kantova filosofického myšlení.....	11
1.3 Význam a přínos Kantovy morální filosofie	13
1.4 Kantův pohled na založení morálky.....	13
1.5 Základní pojmy Kantovy morální filosofie	15
2 Kategorický imperativ.....	22
2.1 Maxima	22
2.2 Zákon a imperativ	23
2.3 Hypotetický imperativ.....	24
2.4 Kategorický imperativ.....	25
2.4.1 Formulace kategorického imperativu.....	26
2.4.2 Příklady aplikace kategorického imperativu	34
3 Kritika	40
Závěr	46
Seznam použitých zdrojů	48
Primární zdroje.....	48
Sekundární zdroje.....	48

Úvod

Přestože uplynulo již více než dvě stě let od vydání hlavních děl etiky Immanuela Kanta, *Základy metafyziky mravů*¹ a *Kritika praktického rozumu*,² jejich téma je stále aktuální. Kant nejenže významně ovlivnil vývoj filosofie a etiky budoucích myslitelů, ale měl také vliv na naše současné pojetí veřejného života a lidských práv. Kantův etický systém je založen na myšlence, že pro správné jednání je vždy hlavní dobrý úmysl, protože nic není tak absolutně dobré, jako dobrá vůle, a také na respektu k lidství všech osob. Byl to právě Kantův humanismus prostupující jeho filosofii, který mě na jeho teorii nejvíce oslovil a inspiroval mě k výběru tématu mojí bakalářské práce. Na Kantově morální filosofii mě zaujala také její komplexnost a vnitřní provázanost jejích jednotlivých částí. V tomto ohledu souhlasím s Michaellem J. Sandelem, který píše, že složitost Kantova systému (doplňuji: společně s poměrně abstraktním způsobem výkladu) může působit odstrašujícím dojmem, ale byla by škoda nechat se tím odradit, protože podstata Kantovy morální filosofie stojí za tu námahu a je „nejvyššího významu“,³ protože úvahy o tom, co je správné a jak máme jednat, jsou jedny z nejdůležitějších v každé době.

Ve své bakalářské práci se kromě Kantovy morální filosofie jako celku, kterou budu rozebírat v první části, zaměřím především na kategorický imperativ, kterému bude věnována druhá, stěžejní část mého textu. Kategorický imperativ je nejvyšším principem Kantovy morálky, je principem pro posouzení toho, co je správné. Teorie o tomto nejvyšším principu je tou nejtrvalejší ze všech Kantových filosofických teorií.⁴ Kantův systém umožňuje posuzování správnosti jednání nezávisle na čemkoliv nahodilém. Jeho morální zákon platí pro všechny stejně, nezávisle na okolnostech, na lidské přirozenosti i na vědění. Podle mého názoru by objektivita morálky měla být jejím hlavním a nejdůležitějším rysem. Jen těžko se můžeme domnívat, že je správné chtít pro sebe jiné měřítko pro posouzení našeho jednání než pro druhé. Přestože byl Kant ve svém myšlení velmi konzistentní a důsledný, není jeho teorie nenapadnutelná. V některých částech nepodává Kant pro jednoznačnou interpretaci dostatečné vysvětlení svých myšlenek, jako by se domníval, že to není třeba, protože jsou zřejmé, a proto se

¹ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Přeložil Ladislav MENZEL. Praha: Svoboda, 1976.

² KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. Přeložil Jaromír LOUŽIL. Praha: Svoboda, 1996.

³ SANDEL, Michael J. Hlavní je motiv, Immanuel Kant. In: *týž, Spravedlnost: co je správné dělat*. Přeložil Tomáš CHUDÝ. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, s. 117.

⁴ DIETER, Henrich, Posuzování dobra (Principium diiudicationis) In: CHOTAŠ, Jiří a Jindřich KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. Přeložil Jiří CHOTAŠ, Jindřich KARÁSEK, Jan KUNEŠ a Miroslav PETŘÍČEK. Praha: OIKOYMENH, 2005, s. 53.

můžeme pouze dohadovat, jak některé věci myslel, a snažit se je interpretovat co nejlépe v kontextu celého jeho systému. V důsledku tohoto vzniká celá řada námitek, se kterými se budu snažit vyrovnat ve třetí části své bakalářské práce.

Mým cílem je srozumitelná deskripce a analýza Kantova etického systému. K tomuto budu využívat Kantova díla, především *Základů metafyziky mravů*⁵ a *Kritiky praktického rozumu*⁶ a také sekundární literatury od vybraných autorů. Nejvíce budu vycházet z knihy Herberta Jamese Patona *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*, přičemž budu využívat vlastního překladu, protože český překlad není k dispozici.⁷ H. J. Paton se otázkou kategorického imperativu zabývá velmi podrobně a srozumitelně rozebírá jednotlivé části Kantovy teorie. Jako další významný pramen pro svou práci budu využívat sborník článků od několika autorů na různá témata týkající se kategorického imperativu sestavený Jiřím Chotašem a Jindřichem Karáskem *Kantův kategorický imperativ*.⁸

⁵ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d.

⁶ KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d.

⁷ PATON, Herbert James. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. London: Hutchinson's University Library, 1948.

⁸ CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d.

1 Kantova morální filosofie

1.1 Život a dílo Immanuela Kanta

Immanuel Kant se narodil 22. dubna 1724 v tehdy pruském Královci, dnes nazývaném Kaliningrad, kde prožil celý svůj život.⁹ Narodil se do chudých a prostých poměrů sedlářovy rodiny jako čtvrté z devíti dětí. Byl vychován v náboženské víře svých rodičů, pietismu, v té době velmi vlivného reformního hnutí v rámci protestantské luteránské církve. Pietismem byl významně poznamenán začátek Kantova života a podle Rogera Scrutona právě odsud pramení základy jeho názorů na morálku.¹⁰

Navzdory nuzným poměrům, ze kterých pocházel, se mu dostalo výjimečně dobrého vzdělání. Po studiu na pietistické škole započal v roce 1740 své univerzitní vzdělávání. Na univerzitě v Královci absolvoval po šesti letech studia a poté po dobu devíti let vyučoval jako soukromý domácí učitel. Ve svých jednatřiceti letech získal neplacenou práci jako docent na své alma mater a o několik let později se stal profesorem logiky a metafyziky.¹¹ Pořádal veřejné, dle slov jeho studentů zábavné, přednášky o mnoha rozličných oborech. Díky své veselé povaze a velkému nadání byl oblíbeným a uznávaným učitelem.¹²

V jeho obyčejném soukromém životě panovala disciplína, povinnost a řád. Dodržoval přísná pravidla a přesný rozvrh, což mu napomáhalo udržovat jeho od narození oslabené zdraví. Každé ráno vstal v pět hodin a začal pracovat, studoval a dvě hodiny přednášel na univerzitě. Po práci každý den dlouho obědval většinou s hosty pokaždé ve stejný čas. Poté, nehledě na počasí, následovala procházka lipovou alejí, která je díky tomu nazvána Filosofova cesta. Pak opět pracoval a v deset hodin večer se pravidelně ukládal ke spánku.¹³

Kant byl i oblíbeným společníkem a konverzačním partnerem až do posledních let života, kdy ho jeho intelekt a veselí začaly opouštět. Poté, co 12. února 1804 zemřel, mu byl vystrojen velkolepý pohřeb. V Královci dodnes zůstala na památku a počest tohoto velkého muže a filosofa pamětní tabulka¹⁴ s citací z jeho *Kritiky praktického*

⁹ STÖRIG, Hans Joachim. Immanuel Kant. In: týž, *Malé dějiny filosofie*. 8. vydání, Přeložil Miroslav PETŘÍČEK, Petr REZEK a Karel ŠPRUNK. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 292.

¹⁰ SCRUTON, Roger. *Kant*. Přeložil Pavel TOMAN. Praha: Argo, 1996, s. 8.

¹¹ Tamtéž, s. 8-11.

¹² Tamtéž, s. 9-14.

¹³ STÖRIG, Hans Joachim. Immanuel Kant. In: týž, *Malé dějiny filosofie*. c.d., s. 292-293.

¹⁴ SCRUTON, R. *Kant*. c.d., s. 18.

rozumu „Dvě věci naplňují mysl stále novým a vzrůstajícím obdivem, čím častěji a vytrvaleji se jimi přemýšlení zabývá: hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.“¹⁵

V Kantově takzvaném předkritickém období, tedy v období před vznikem myšlenek vydaných v *Kritice čistého rozumu*, napsal Kant mnoho děl týkajících se problematiky přírodních věd. Od roku 1781, kdy byla po mnohaleté usilovné myšlenkové práci vydána *Kritika čistého rozumu* zabývající se metafyzikou a teorií poznání, se Kant věnoval převážně filosofii. Aby usnadnil náročné čtení a také předešel nepochopení *Kritiky*, vydal další knihu s názvem *Prolegomena ke každé další metafyzice, jež se bude moci stát vědou*. Po sepsání *Základů metafyziky mravů*, vydal Kant druhou *Kritiku*, tentokrát věnovanou etice, *Kritiku praktického rozumu*. Poslední z jeho *Kritik*, *Kritiku soudnosti*, vydanou o dva roky později, věnoval převážně estetice. K řadě jeho děl se přidalo ještě mnoho dalších jako například *Náboženství v mezích pouhého rozumu*, *K věčnému míru* nebo *Metafyzika mravů ve dvou částech*. Kantovy sebrané spisy vydané až ve dvacátém století čítají osmnáct svazků.¹⁶

1.2 Základní rámec Kantova filosofického myšlení

Ještě před tím, než začnu popisovat Kantovu morální filosofii, považuji za důležité načrtnout rámec jeho myšlení, v jehož kontextu je nutno všechnu jeho filosofii chápat. Jelikož Kantova etika vychází z jeho metafyziky a teorie poznání, aby bylo možné plně pochopit Kantovo pojetí morálky, je nutné znát alespoň základ jeho celkového pohledu na svět. A pokud jeho vysvětlení světa nepřijmeme, mohou se nám jeho teorie jevit rozporuplné.

Na počátku své tvorby byl Kant zastáncem, v té době velmi vlivného myšlenkového směru, racionalismu. Poté se ale setkal s druhým významným myšlenkovým směrem, s empirismem, obrátil se proti dogmatismu v racionalismu a začal zastávat názor, že je vždy třeba kriticky zhodnotit své poznání. Od tohoto obratu v jeho myšlení začal po odpovědi na otázku po původu poznání, jeho hranicích a možnosti objektivitě tohoto poznání pečlivě a odhodlaně pátrat.¹⁷ Kantův filosofický systém tedy nemůžeme zařadit ani k racionalismu ani k empirismu.¹⁸ Jeho pohled na

¹⁵ KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d., s. 275.

¹⁶ STÖRIG, Hans Joachim. Immanuel Kant. In: týž, *Malé dějiny filosofie*. c.d., s. 293-324.

¹⁷ Tamtéž, s. 296-297; S těmito otázkami souvisí i možnost metafyziky. Viz více k vysvětlení CORETH, Emerich a Harald SCHÖNDORF. Immanuel Kant. In: týž, *Filosofie 17. a 18. století*. Přeložil David MIK. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 185-186.

¹⁸ Racionalismus zastává názor, že pravdivého a jistého poznání můžeme dosáhnout pouze za užití rozumu a naše mysl má již na počátku vrozené ideje a schopnosti rozumu. Empirismus obhajuje názor opačný. K pravdivému poznání dojdeme na základě naší bezprostřední zkušenosti. Na počátku, než

objektivitu poznání je nazýván transcendentálním idealismem, který by podle Kanta mohl nabídnout kompromis mezi oběma směry.¹⁹ Transcendentální idealismus můžeme interpretovat následovně: našimi smysly poznatelné předměty jsou skutečné, ale předměty přesahující hranice našeho poznání jsou ideální.²⁰ Jak Kantovu pozici shrnuje R. Scruton, svět nemůžeme poznat pouhým rozumem, neboť ten nám poskytuje pouze formu, ale nikoliv obsah.²¹ Stejně tak nemůžeme svět poznat pouze zkušeností, ta nám naopak poskytuje pouze obsah bez formy. K pravdivému objektivnímu poznání tedy potřebujeme spojit rozum i zkušenost dohromady. I tak však poznáváme svět pouze tak, jak se nám jeví. Svět, tak jak opravdu je, tedy svět „jak je o sobě“, podle Kantova názoru objektivně poznat nelze.²² Kant říká, že „[...] co do času v nás žádné poznání zkušenost nepředchází, a všechno poznání zkušeností začíná.“²³ Ze zkušenosti však nemůže nikdy vyplývat nic obecně platného a nepodmíněně objektivně nutného.²⁴ Takové poznatky nám může dát pouze „čistý rozum“, ty se nijak nezakládají na zkušenosti a říkáme jim poznatky a priori.²⁵ Naopak poznání vyplývající ze zkušenosti nazýváme a posteriori.²⁶ Kant dále rozlišoval dva druhy soudů, „analytické“ a „syntetické“. Milan Znoj vysvětluje, že „[...] každý soud má subjekt-predikátovou strukturu. To znamená, že ve větě se o něčem, co je subjektem výpovědi, vypovídá v predikátu něco jako subjektu příslušející.“²⁷ V analytických soudech predikát vypovídá pouze to, co je obsaženo v pojmu subjektu. V Syntetických soudech naopak predikát přidává k subjektu něco, co není v jeho pojmu obsaženo a nemůže to být z pojmu subjektu analyticky odvozeno.²⁸ Jedním z cílů *Kritiky čistého rozumu* je dokázat možnost syntetických soudů a priori. Kant zde dochází k závěru, že příkladem

se naše mysl setká se zkušeností, je to takzvaná „nepopsaná deska“. BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 3. opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998, s. 91-101.

¹⁹ SCRUTON, R. *Kant*. c.d., s. 51.

²⁰ Tamtéž, s. 55-56.

²¹ Tamtéž, s. 26.

²² Tamtéž, s. 26-27.

²³ KANT, I. *Kritika čistého rozumu*. Přeložil Jaromír LOUŽIL, Jiří CHOTAŠ a Ivan CHVATÍK. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 33.

²⁴ KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d., s. 20.

²⁵ Čistým rozumem Kant míní rozum oproštěný od všeho empirického. KANT, I. *Kritika čistého rozumu*. c.d.

²⁶ Tamtéž, s. 33.

²⁷ ZNOJ, Milan. *Základy metafyziky mravů a Kantova etika*. In: SOBOTKA, Milan, Milan ZNOJ a Josef MOURAL. *Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, s. 158.

²⁸ Tamtéž, s. 158-159.

syntetického soudu a priori je matematika nebo geometrie a také jsou obsaženy v přírodních zákonech fyziky.²⁹

Kant pro popis své složité a až neuvěřitelně provázané filosofické teorie vytvořil a tím zavedl do filosofie své vlastní termíny. Správné pochopení těchto termínů může napomoci porozumění jeho teorii, avšak může způsobovat i mnohé těžkosti. V interpretaci jejich významu totiž nepanuje shoda stejně tak, jako neexistuje jednotný názor na správnost a přesvědčivost jeho argumentů.³⁰

1.3 Význam a přínos Kantovy morální filosofie

Nemůže být pochyb, že Kantova filosofie zásadním způsobem ovlivnila filosofické myšlení dob po něm následujících. V jeho teorii se střetávají filosofické názory 17. a 18. století a zároveň Kant udává nový směr vývoji filosofie století 19. a 20. Emerich Coreth a Harald Schöndorf dokonce píší, že „Kritické filosofické myšlení po Kantovi již není bez Kanta možné.“³¹ To platí jak o jeho filosofii obecně, tak o jeho etické teorii.

Důsledky, které plynou z Kantova morálního systému, jsou podle R. Scrutona shodné s intuitivním morálním usuzováním, s morálními principy, na kterých se bez většího přemýšlení a zkoumání shodneme.³² S tímto názorem se ztotožňoval i Kant sám, ale snažil se založit svou mravouku zcela nezávisle na přírodě a lidské přirozenosti.³³ Jeho velkým přispěním etice bylo, že toto intuitivně přijímané morální usuzování systematizoval.³⁴ Kantovy názory se zároveň také shodují se základem lidských práv, jak je dnes chápeme. Jeho morální filosofie měla sice tichý, ale zato důležitý a nezpochybnitelný význam na vývoj politické a morální filosofie a zcela jednoznačně ovlivnila základy veřejného života v dnešním světě.³⁵

1.4 Kantův pohled na založení morálky

Nyní přistoupím k popisu základních principů Kantovy morální filosofie a jejich jednotlivých částí. Kant se ve své morální filosofii nestaví jen proti dogmatismu, ale

²⁹ KANT, I. *Kritika čistého rozumu*. c.d., s. 42-44.

³⁰ SCRUTON, R. *Kant*. c.d., s. 19.

³¹ CORETH, E. a H. SCHÖNDORF. Immanuel Kant. In: *týž, Filosofie 17. a 18. století*. c.d., s. 172.

³² SCRUTON, R. *Kant*. c.d., s. 87.

³³ Například KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ SANDEL, Michael J. Hlavní je motiv, Immanuel Kant. In: *týž, Spravedlnost: co je správné dělat*. c.d., s. 117.

i proti relativismu a skepticizmu.³⁶ Podle Kantova názoru morální zásady vyplývají a priori z čistého rozumu všech rozumných bytostí,³⁷ nijak se nezakládají na zkušenosti, jsou tedy obecně nutně a nepodmíněně platné a pro všechny stejné. Co je morální, není závislé na individuálním uvážení jednotlivce, ani na žádných nahodilých okolnostech. Proti empirickému založení morálky se Kant na několika místech v *Základech metafyziky mravů* i *Kritice praktického rozumu* jasně vymezuje.³⁸

Jak jsem již naznačila v kapitole o základech Kantova filosofického myšlení, Kant rozlišuje smyslový svět (empirický svět, svět přírody, svět jevů) a svět rozvažování (inteligibilní svět, svět věcí o sobě). Smyslový svět, jelikož je založen na individuální zkušenosti, se může každému pozorovateli jevit jinak, zatímco svět „jak je o sobě“ je vždy stejný, zkušeností neovlivnitelný.³⁹ Neznamená to však, že je Kant přesvědčen o skutečné existenci dvou odlišných světů. H. J. Paton vysvětluje Kantovo rozdělení, když popisuje, že podle Kanta je pouze jeden svět, který my ale můžeme poznat pouze z jedné jeho stránky a to tak, jak se nám jeví, pomocí našich smyslů, což znamená, že můžeme poznat pouze svět empirický. Jedná se tedy spíše o dva různé úhly pohledu na jeden jediný svět.⁴⁰ Inteligibilní svět zakládá svět smyslový a zároveň také funguje jako zákonodárce pro svět smyslů a pro lidskou vůli.⁴¹ Svět věcí o sobě se na rozdíl od světa, jak se nám jeví, neřídí zákonem příčiny a následku, neboť stojí mimo prostor a čas,⁴² které jsou pro Kanta apriorními formami názoru.⁴³ Prostor a čas si nemůžeme odmyslet, jejich formou se nám jeví vše, co našimi smysly můžeme poznat. Prostor i čas jsou všeobecné a nutné, ale ani jeden z nich nemůžeme připsat „věcem o sobě“.⁴⁴ Člověk, jako rozumná bytost, patří jak do světa empirického, tak do světa rozvažování a musí také sám sebe tímto způsobem nahlížet. Náležení člověka k inteligibilnímu světu je úzce spjata s ideou svobody. Protože svoboda dle Kanta patří

³⁶ HÖFFE, Otfried. Kantův kategorický imperativ jako kritérium mravnosti. In: CHOTAŠ, J. aj. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 9.

³⁷ Rozumná bytost je pro Kanta bytost obdařená schopností rozumu a vůle. Kant tento termín používá pro lidské bytosti, ale nevyklučuje tím možnost, že jsou i jiné rozumné bytosti na jiných planetách, o kterých nevíme.

³⁸ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d.; KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d., například s. 33-34.

³⁹ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., například s. 109.

⁴⁰ PATON, Herbert James. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 228.

⁴¹ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 114.

⁴² SCRUTON, R. *Kant*. c.d., s. 50-51.

⁴³ Kant vytvořil systém dvanácti kategorií, tedy apriorních pojmů, ke kterým dochází za užití abstrakce. Kategorie jsou ty pojmy, které získáme, když se dostaneme do bodu, za který už dále abstrahovat nejde. Prostor a čas však nespádají mezi kategorie, ale Kant je označuje za formy názoru. SCRUTON, R. *Kant*. c.d., s. 38-39.

⁴⁴ STÖRIG, Hans Joachim. Immanuel Kant. In: týž, *Malé dějiny filosofie*. c.d., s. 301-302.

k věcem o sobě a je vlastností naší vůle, činí z nás členy inteligibilního světa.⁴⁵ Kantův náhled na svobodu a jeho argumenty pro její možnost budu podrobněji rozebírat později. Toto Kantovo vnímání světa prostupuje celou jeho filosofií, proto ho musíme při čtení jeho díla mít vždy na paměti.

1.5 Základní pojmy Kantovy morální filosofie

Pojem a koncept **rozumu** hraje v Kantově filosofii, obdobně jako ve filosofických systémech mnoha jeho předchůdců a současníků (R. Descartes, B. Spinoza, G. W. Leibniz, G. W. F. Hegel, J. G. Fichte), významnou roli a je oporou mnoha jeho argumentů. Kant tvrdí, že máme jeden rozum, ale rozlišuje způsoby jeho užití.⁴⁶ Když poznáváme, užíváme rozumu teoretického (spekulativního), pro naše jednání využíváme rozum praktický.⁴⁷ V otázce etiky je náš zájem soustředěn na lidské jednání, tedy na praktické užití rozumu. Ve svém praktickém využití, jak Kant tvrdí „[...] se rozum zabývá určujícími důvody vůle [...]“.⁴⁸ Má tedy vliv na naše činy, které se projeví ve smyslovém světě. Rozum je spjat jak se subjektivními důvody (přírodní příčiny) lidské vůle, tak s důvody objektivními (to, co má být).⁴⁹ Otázkou, kterou se Kant zabývá v *Kritice praktického rozumu*, je, zda může být čistý rozum praktický. To znamená, jestli může praktický rozum určovat naši vůli nezávisle na všem empirickém, nezávisle na okolnostech prostoru a času a ukládat jí obecná pravidla. Čistý rozum je praktickým rozumem, když sám stačí k určení vůle a je oproštěn od všeho ostatního, co by mohlo vůli určovat mimo něj. Kant se snaží ukázat, že je to možné.⁵⁰

Jak již bylo řečeno, podle Kanta je člověk „rozumná bytost“ obdařená **vůlí**. Vůle je vlastně totožná s praktickým rozumem, protože je to schopnost „jednat podle představy o zákonech“ a k tomu potřebuje rozum.⁵¹ Rozumnými bytostmi jsme z toho důvodu, že naše jednání může určovat rozum sám bez dalších vlivů.⁵² Tato schopnost je Kantem nazvána autonomií vůle. Autonomie znamená, že je vůle sama sobě zákonodárná, sama si určuje zákony, kterým je podřízena. Autonomní je taková vůle, která vychází čistě pouze z rozumu. Jejím opakem je heteronomní vůle, což je vůle,

⁴⁵ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 114.

⁴⁶ Tamtéž, s. 16.

⁴⁷ KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d., s. 24.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ KANT, I. *Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež se bude moci stát vědou*. Přeložil Jaroslav KOHOUT a Jiří NAVRÁTIL. 2., upr. vyd. Praha: Svoboda, 1992, s. 110.

⁵⁰ KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d.; viz více k vysvětlení tamtéž, s. 51-53.

⁵¹ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 49.

⁵² KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d.

kteřá je ovlivněna okolnostmi přírodního zákona.⁵³ Právě to, že má člověk schopnost rozumu a z toho vyplývající schopnost autonomního jednání, člověka, jako osobu, odlišuje od věcí.⁵⁴ Jak Kantovo rozlišení objasňuje Wolfgang Röd: „Pouze rozumová bytost je schopna jednat podle představy zákonů, zatímco přírodní věci působí bezprostředně podle zákonů.“⁵⁵

Klíčovým pojmem v Kantově morální filosofii je pojem **svobody**. Kant je přesvědčen, že svoboda je vlastností vůle všech rozumných bytostí. Svobodu není možné dokázat ze zkušenosti, ale je nutné poznávat ji a priori jako „věc o sobě“.⁵⁶ Svoboda není antinomií, tedy neřešitelným rozparem, pokud na ni pohlížíme jako na vztahující se pouze na věci o sobě a zároveň přijímáme dva druhy kauzality. Zákon kauzality v přírodním jevovém světě funguje v prostoru a čase, každá událost (jev) má svoji příčinu, která má opět svoji příčinu. Taková kauzalita je „přírodní nutností“. Svoboda je ale zvláštním druhem kauzality. Je to schopnost vyvolávat události v jevovém světě spontánně, tedy bez toho, aby sama měla příčinu. Dá se říci, že je to počátek kauzálního působení. Týká se však pouze toho, kde je něco „intelektuálního“ příčinou jevu, nemůžeme ji vztahovat na hmotu. Přírodní zákon a svoboda však nejsou ve vzájemném rozporu. Jedna věc ve smyslovém světě může být určena zároveň přírodní nutností i svobodou, pokaždé však jako náležející k jinému světu, tedy v jiném ohledu. Jako součást světa smyslového nebo světa inteligibilního.⁵⁷

Z tohoto vyplývá, že vysvětlit možnost svobody stejně tak jako vysvětlit, jak může být čistý rozum praktický, by znamenalo překročit hranice rozumu.⁵⁸ Svoboda je ideou rozumu, a tak ji není možné pochopit ani nahlédnout.⁵⁹ Pokud však chápeme člověka jako bytost rozumovou, která má svou vlastní vůli, musíme svobodu předpokládat. Odmyslet si ji je zcela nemožné.⁶⁰ Kant říká, že každá rozumná bytost může jednat pouze „pod ideou svobody“ a právě to ji činí skutečně svobodnou, ne

⁵³ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 92.

⁵⁴ Tamtéž, s. 110.

⁵⁵ RÖD, Wolfgang. *Německá klasická filosofie*. Přeložil Jindřich KARÁSEK. Praha: OIKOYMENH, 2015, s. 101.

⁵⁶ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 103.

⁵⁷ KANT, I. *Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež se bude moci stát vědou*. c.d., s. 109-110.

⁵⁸ Tamtéž, s. 121.

⁵⁹ Kant rozlišuje již zmiňované kategorie od idejí, tak jako před ním Platon a Aristoteles. Toto rozlišení vyplývá z rozlišení rozumu od rozvažování, přičemž rozum je schopnost nadřazená rozvažování. Kategorie patří k rozvažování a jsou to pojmy vyplývající ze zkušenosti. Naopak ideje rozumu jsou nezávislé na všem empirickém. CORETH, E. a H. SCHÖNDORF. Immanuel Kant. In: *týž, Filosofie 17. a 18. Století*. c.d., s. 203.

⁶⁰ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 118-121.

teoreticky, ale i v praktickém smyslu.⁶¹ Kant se v *Základech metafyziky mravů* touto úvahou vyhýbá teoretickému dokázání svobody a tvrdí, že pro jeho účely toto praktické vysvětlení stačí. Svobodu je pro něj dostačující předpokládat a pojímat ji jako věc o sobě.⁶²

Lidské bytosti jsou tedy podle tohoto Kantova vymezení svobodné, mají možnost a schopnost zvolit si pro sebe účel nikoli kvůli jeho důsledkům, ale pouze pro ten účel samotný.⁶³ Ze svobody vůle vyplývá mravnost i její princip „[...] totiž že svobodná vůle a vůle podřízená mravním zákonům znamená totéž“.⁶⁴ Člověku je jeho svoboda známa právě díky schopnosti poznat morální zákon. Kant zde podává zajímavý příklad pro vysvětlení této myšlenky. Člověk, i takový, který tvrdí, že je pro něj uspokojování jeho náklonností nade vše důležité, by si nikdy nevybral uspokojení svého chťiče pod pohrůžkou popravu. Naopak, kdyby se měl rozhodnout mezi popravou a křivým svěděním proti nevinnému čestnému muži, co by zvolil, již není tak jasné. Toto nám ukazuje, že jsme svobodní, neboť něco můžeme udělat, protože víme, že to udělat máme.⁶⁵ Poznání sebe sama jako svobodných bytostí nám dává poznání našeho náležení k oběma světům.⁶⁶ Z tohoto R. Scruton usuzuje, že podle Kanta je vždy možné vykonat, co je správné, „mám“ tedy znamená „mohu“.⁶⁷

I přesto, že jsme rozumné bytosti nadané vůlí a rozum může naši vůli určovat nezávisle na všech nahodilostech, neznamená to, že jsme ovládáni vždy pouze rozumem. Protože patříme i do světa přírody, rozum musí bojovat s našimi náklonnostmi, které také ovlivňují naši vůli.⁶⁸ Usilovat o vlastní **blaženost**, čímž Kant myslí uspokojování našich potřeb a náklonností,⁶⁹ je naší povinností (ale ne naším nejvyšším účelem; viz níže), protože opak by mohl vést k porušování povinnosti jednat podle morálního zákona. Usilování o blaženost je účelem přírody společným pro všechny rozumné bytosti, přesto na něj však nemůžeme pohlížet jako na příkaz rozumu, protože vše, co se s ním pojí, je pouze empirického původu, a proto subjektivní. Blaženost pro každého člověka znamená něco jiného a není možné podle žádného

⁶¹ Tamtéž, s. 104.

⁶² Tamtéž.

⁶³ SANDEL, M. J. Hlavní je motiv, Immanuel Kant. In: *týž, Spravedlnost: co je správné dělat*. c.d., s. 121.

⁶⁴ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 102.

⁶⁵ KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d., s. 50.

⁶⁶ SCRUTON, R. *Kant*. c.d., s. 74.

⁶⁷ Tamtéž, s. 72.

⁶⁸ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 13.

⁶⁹ Tamtéž, s. 37.

pravidla spolehlivě poznat, co komu zajistí štěstí. Je zde tedy nutné řídit se „empirickými radami“ a nehledat obecně platnou zásadu.⁷⁰ Schopnost volby způsobu, jakým dosáhnout blaženosti, Kant nazývá chytrostí. Rozlišuje chytrost pro svět, která je schopností ovlivňovat a využívat ostatních k vlastnímu prospěchu a soukromou chytrost, která je schopností „[...] sjednotit všechny tyto [své] úmysly ve svůj vlastní trvalý prospěch“.⁷¹ Kant také poznamenává, že: „[...] čím více má kultivovaný rozum v úmyslu požitků ze života a blaženost, tím více se člověk vzdaluje pravé spokojenosti.“⁷²

Přestože nejednáme vždy v souladu s morálním zákonem, není nikdy možné popřít jeho existenci a jeho závaznost pro všechny rozumné bytosti. I když jednáme proti němu, vždy víme, že je to špatné.⁷³ Myslíme si, že můžeme pro sebe udělat výjimku a dovolit si jednat ve prospěch našich tužeb a potřeb, přesto však vždy uznáváme platnost objektivních pravidel.⁷⁴

Usilování o vlastní blaženost je naší povinností, ale není naším nejvyšším účelem. To Kant vyvozuje z toho, že máme rozum. Říká, že nám byl rozum od přírody dán k „vyššímu účelu“ než je uspokojování našich potřeb a snaha o dosažení vlastního štěstí. Kdyby toto byl náš nejvyšší účel, proč bychom měli rozum na rozdíl od zvířat, pro která jejich blaho zajišťuje instinkt? Rozum tedy musí sloužit k něčemu jinému, a tím je posuzování toho, co je **dobré** a co je zlé samo o sobě.⁷⁵ K posouzení toho, co je dobré, člověk nepotřebuje žádnou znalost o světě. Tento úsudek není založen na vědění, ale ani na pocitu. Rozeznat, co je dobré a co zlé, a z toho usuzovat o dobrém či špatném jednání, může tedy úplně každý, kdo má rozum. K tomu, aby byla vůle dobrá, musí být v trvalé shodě sama se sebou, což zlá vůle nemůže nikdy splňovat.⁷⁶

A co je tedy podle Kanta dobré samo o sobě? Kant dochází k závěru, že jediným nepodmíněným dobrem na tomto světě a dokonce i mimo něj, je dobrá vůle. Je zde mnoho darů přírody a „Štěstěny“, které jsou dobré, ale pokud jich není užíváno s dobrou vůlí, mohou být i zlé, nejsou tedy dobré nepodmíněně, dobré o sobě. Taková je pouze dobrá vůle. Ta nijak nezávisí na tom, k čemu v důsledku vede. Pokud se dobré

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž, s. 53-54.

⁷² Tamtéž, s. 22-23.

⁷³ SCRUTON, R. *Kant. c.d.*, s. 88.

⁷⁴ KANT, I. *Základy metafyziky mravů. c.d.*, s. 67.

⁷⁵ Tím je myšleno dobré nebo zlé ne pro dosažení nějakého účelu a na smyslovosti nezávisle. KANT, I. *Kritika praktického rozumu. c.d.*, s. 105-106.

⁷⁶ DIETER, Henrich, Posuzování dobra (Principium diiudicationis) In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ. c.d.*, s. 51-52.

vůli nepodaří docílit svého záměru z důvodu zásahu nějaké vyšší moci,⁷⁷ nic jí to neubírá na její hodnotě. Je však ještě nutné dodat, že pouze za podmínky vynaložení veškerého úsilí a užití všech prostředků, které můžeme. Při neúspěchu přes veškerou snahu by podle Kantových slov dobrá vůle „[...] přesto zářila sama o sobě jako klenot [...]“⁷⁸ Od dobré vůle Kant odlišuje vůli svatou neboli božskou. Tato svatá vůle je vždy naprosto dobrá, vždy nutně v souladu s morálním zákonem, protože nemusí přemáhat touhy.⁷⁹ Není zákonu podřízená, není tedy zavázána k žádné nutnosti jednání, na rozdíl například od lidské vůle se k ní nevztahuje povinnost.⁸⁰

Povinnost je dalším stěžejním pojmem Kantovy morální filosofie, neboť právě v konání z povinnosti tkví podle něj mravní hodnota. Povinnost je podle Kanta „objektivní nutnost jednání na základě závaznosti [...]“⁸¹ Jednat z povinnosti pak znamená jednat tak, jak máme a to pouze proto, že jsme k tomu zavázáni, nikoli proto, že chceme nebo pro to, co nám naše jednání přinese. Když vykonáme něco, co je v souladu s povinností (s morálním zákonem), tedy něco dobrého, ještě to neznámá, že má náš čin pravou morální hodnotu. Dobročinnost konaná proto, že například chceme mít pocit, že jsme dobří lidé, chceme se vyhnout výčitkám svědomí nebo dokonce i proto, že rádi děláme druhým radost, nemá v sobě žádný morální obsah. I takové jednání, které je činěno z přirozené lásky k lidem, je motivované náklonností a ne povinností, a proto pro něj nemáme mravní uznání. Kant popisuje člověka chladného a lhostejného k nouzi druhých, který ale i přesto koná dobro, a takovému člověku připisuje nejvyšší morálnost a hodnotný charakter.⁸²

Tato část Kantovy morální filosofie často vyvolává kritiku, avšak většinou z důvodu nepochopení. Jak popisuje M. J. Sandel, Kant podal příklad misantropa proto, aby viditelně oddělil motivy povinnosti od náklonnosti.⁸³ V případě člověka, který žádnou inklinaci k ostatním lidem a ke konání dobra nechová, a který přesto dobro koná, nemůže být pochyb o tom, že jeho jednání je motivováno pouze povinností. Kant si však jistě nemyslel, že správně mohou jednat pouze bezcitní lidé. I takový člověk, který zmiňovanou náklonnost má, může jednat správně a být motivován povinností.

⁷⁷ Kant doslova říká: „[...] obzvláštní nepřízní osudu nebo díky skoupé výbavě macešské přírody [...]“. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 19-21.

⁷⁸ Tamtéž, s. 21.

⁷⁹ SCRUTON, R. *Kant*. c.d., s. 90.

⁸⁰ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 91-92.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž, s. 26-27.

⁸³ SANDEL, M. J. Hlavní je motiv, Immanuel Kant. In: *týž, Spravedlnost: co je správné dělat*. c.d., s. 127-128.

Dobrý pocit ze skutku vykonaného z povinnosti mu na jeho hodnotě nic neubírá.⁸⁴ Podle H. J. Patona byl Kant vlídný člověk, který nesnášel netolerantnost.⁸⁵ Dále H. J. Paton píše, že při důkladnějším prozkoumání jeho morálního systému shledáme, že byl Kant filosofem humanity a nikoliv rigorismu, jak by se na první pohled mohlo zdát.⁸⁶ Bohužel je však velmi časté odhlížet od té humánnější stránky Kantovy filosofie a vnímat pouze její přísnost. Filantropie je však velmi dobře slučitelná se všemi Kantovými myšlenkami.⁸⁷

Náklonnost tedy podle Kantova pohledu může být, a dokonce by měla být, přítomna zároveň s motivem povinnosti, protože plnění povinnosti s radostí je pravým dobrem. Nesmí ale nikdy být rozhodujícím motivem pro naše jednání. Od náklonnosti a dokonce i od štěstí musíme při rozhodování zcela odhlédnout. Náklonnost také nesmí hrát žádnou roli v určování toho, co je naší povinností.⁸⁸ Proč bychom tedy měli plnit své povinnosti, když ne kvůli tomu, co z toho plyne? Jediná možná odpověď na tuto otázku zní „protože je to naše povinnost“ a každá jiná odpověď popírá samotnou podstatu povinnosti.⁸⁹

Mravní hodnotu nemá jednání ze strachu nebo náklonnosti, ale pouze z **úcty k zákonu**.⁹⁰ Úcta k zákonu je vědomí, že jsme mu podřizeni. Úcta je sice cit, ale odlišný od jiných citů, protože nevychází z ničeho empirického, ani z náklonnosti ani ze strachu, ale z rozumu. Úctou chováme jedině k zákonu, který nám dala naše vlastní vůle. Když chováme úctu k nějaké osobě, je to stále úcta k zákonu, který je v té osobě ztělesněn. Uctíváme to, jak dotyčná osoba koná podle zákona a plní své povinnosti a slouží nám pak jako příklad, ke kterému usilujeme se přiblížit. Kant dále popisuje úctu jako představu hodnoty omezující lidskou sebelásku.⁹¹ Andrew Reath po prozkoumání Kantova pojetí úcty vysvětluje, jak by podle Kanta omezování vlivu sklonů úctou mohlo fungovat.⁹² Úcta vyjeví pravou hodnotu sklonů, srovná je s morálním zákonem a tím jim odebere hodnotu, kterou zpočátku pro jednajícího měly. Po tomto srovnání už sklony nemohou stačit k určení vůle. Z vědomí tohoto omezení vlivu sklonů a jejich

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 75.

⁸⁶ Tamtéž, s. 198.

⁸⁷ Tamtéž, s. 216.

⁸⁸ Tamtéž, s. 49-50.

⁸⁹ Tamtéž, s. 224.

⁹⁰ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 91-92.

⁹¹ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 31-32.

⁹² REATH, Andrew, Kantova teorie morální smyslovosti. Úcta k morálnímu zákonu a vliv sklonů. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 95-96.

snížené hodnoty vzniká pocit úcty.⁹³ Musíme ale mít na vědomí, že emoční stránka úcty není pro naši vůli motivující, motivující je pouze rozumový ohled úcty. Být motivován úctou znamená uznávat universální platnost morálního zákona a přijímat ho jako zdroj hodnoty a jako nejvyšší důvod pro jednání.⁹⁴

⁹³ Tamtéž, s. 96.

⁹⁴ Tamtéž.

2 Kategorický imperativ

2.1 Maxima

Kant často ve své morální filosofii používá pojem „maxima“. Slovo maxima je odvozeno od latinského „propositio maxima“, což znamená „nejvyšší zásada“. Kant slovo maxima používá ve významu nejvyšší zásady, podle které člověk jedná.⁹⁵ Definuje maximu jako subjektivní princip chtění a odlišuje ji od praktického zákona, který je naopak principem objektivním.⁹⁶ Maximy jsou subjektivními praktickými zásadami, což pro Kanta znamená, že obsahují všeobecné určení vůle.⁹⁷ Otfried Höffe vysvětluje, že když mluvíme o maximách, jedná se pouze o volní jednání (nebo zdržení se jednání).⁹⁸ Nemohou se vztahovat na jednání nedobrovolná nebo nevědomá. Sami si je pro sebe volíme, a proto jsou předmětem mravního posuzování.⁹⁹

Maxima udává obecné normativní měřítko pro rozhodování o jednání. Pravidla, která v sobě obsahuje, z ní jako ze zásady, nejsou přímo odvoditelná.¹⁰⁰ Konkrétní jednání se musí posoudit s ohledem na situaci. Maxima není závislá na okolnostech, ale je nutné ji v závislosti na okolnostech aplikovat. To znamená, že maxima nemá absolutní platnost a výjimky z ní jsou možné a někdy dokonce nutné.¹⁰¹ Jak dále O. Höffe uvádí, maximy musíme odlišovat od běžných předsevzetí, protože maximy na rozdíl od předsevzetí nejsou odvozená od ještě obecnějších určení vůle. Například nemůžeme za maximu považovat rozhodnutí pravidelně vstávat brzy, protože to vyplývá z obecnějšího rozhodnutí žít zdravý život. Zároveň se ale maxima vždy vztahuje k něčemu specifickému, k určitým typům situací nebo jednotlivým oblastem života. Co se týče obecnosti, maxima stojí někde mezi předsevzetím a nejobecnějším určením způsobu života (které se týká života jako celku a nevztahuje se k ničemu specifickému).¹⁰² Maximy platí vždy subjektivně, některé maximy se však shodují s objektivně platnými pravidly, platí tedy zároveň i objektivně. Takové maximy jsou mravní a měl by je za své přijmout každý, a ten, kdo by byl ovládán pouze rozumem, by to udělal.¹⁰³

⁹⁵ Poznámka překladatele č. 1, In: KANT, I., *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 61.

⁹⁶ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 31.

⁹⁷ KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d., s. 29.

⁹⁸ HÖFFE, O. Kantův kategorický imperativ jako kritérium mravnosti. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 13.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 17.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 21.

¹⁰² Tamtéž, s. 15-16.

¹⁰³ Tamtéž, s. 13.

H. J. Paton popisuje rozdělení maxim na dva druhy, které napomůže pochopení, jaká maxima je mravní a jaká ne.¹⁰⁴ Maximy můžeme rozdělit na za prvé materiální, neboli aposteriorní a za druhé formální, neboli apriorní. Materiální maximy jsou empirické, což znamená, že jsou založené na náklonnostech. Takové maximy vedou k dosažení vytčeného cíle. Naproti tomu formální maximy nejsou empiricky založené.¹⁰⁵ Pokud z maximy odstraníme veškerý její předmět, všechno, co je empirické, jediné, co v maximě zůstane, je její forma zákona. Taková formální maxima je universální a slučitelná se svobodou vůle.¹⁰⁶ Je to maxima jednání podle zákona jako takového a jediné ta musí být pro vůli principem, jestliže má být jednání morální. Mravní maxima je tedy jediné maxima formální.¹⁰⁷

2.2 Zákon a imperativ

V první části byl již několikrát zmíněn morální zákon. Psala jsem například o uznání morálního zákona a jeho závaznosti pro všechny rozumné bytosti, o inteligibilním světě jako zákonodárci nebo o úctě k zákonu. Co je ale tento, slovy H. J. Patona „záhadný zákon jako takový?“¹⁰⁸ Stejně tak, jako zákony přírody, musí mít i morální zákon formu universalit. Pokud by ze zákona byla možná jakákoliv výjimka, nemohl by být zván zákonem. Universalita je základním rysem zákona. Nezáleží na tom, co je jeho předmětem, protože ať už je to cokoli, zákon vždy musí mít universální formu. Pokud by toto neplatilo, podle Kantova názoru by pak ani nic jako morálka nemohlo být. Universální zákon objektivně platný pro všechny rozumné bytosti je formou morálky.¹⁰⁹

Zákon není totožný s příkazem (imperativem), ač by se to mohlo na první pohled zdát.¹¹⁰ Morální zákon musíme od morálního imperativu odlišit. Morální imperativ je to, jak se nám jeví morální zákon jako bytostem neovládaným zcela a pouze rozumem. Nemůžeme však říci, že to, jak se nám morální zákon jeví v našich podmínkách, je totožné s tím, čím ve skutečnosti je. Například H. J. Paton vysvětluje, že pro svatou vůli

¹⁰⁴ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 61.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d., s. 44-48.

¹⁰⁷ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 71-72.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 69.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 69-70.

¹¹⁰ Rozdíl mezi příkazem a imperativem nemusíme brát v úvahu, protože Kant rozdíl nijak neužívá. Tamtéž, s. 114.

morální zákon není příkazem, protože nepatří do smyslového světa a nic smyslového na ni nemá vliv.¹¹¹

V *Základech metafyziky mravů* Kant definuje imperativ takto: „Představa objektivního principu, pokud vůli donucuje, se nazývá příkaz (rozumu) a formule tohoto příkazu se nazývá imperativ.“¹¹² Každý imperativ má formu povinování a vůli donucuje k jednání podle zákona, protože vůle není zákonu kvůli své přirozené povaze vždy přiměřená. Ačkoliv se nám může zdát, že imperativy pochází odněkud zvnějšku, protože naši vůli donucují, není to tak. Pocházejí z rozumové části naší přirozenosti. Imperativy jsou vyjádřením toho, co je dobré udělat nebo neudělat.¹¹³ Princip dobra se nám, jako konečným lidským bytostem, ukazuje jako princip povinnosti.¹¹⁴ Imperativy jsou dvojího druhu. První vyjadřuje, co je dobré udělat, jestliže chceme (nebo bychom mohli chtít) dosáhnout vytčeného cíle. Formulují, co je dobré pro něco, ale ne dobré o sobě. Tyto podmíněné imperativy nazval Kant hypotetickými. Imperativ druhého druhu se nazývá kategorickým imperativem. Kategorický imperativ nám říká, jaké jednání je dobré jen pro jednání samo, bez jakéhokoliv vztahu k jinému účelu.¹¹⁵

2.3 Hypotetický imperativ

Hypotetický imperativ je praktickým předpisem vycházejícím z rozumu.¹¹⁶ Obsahuje v sobě „praktickou nutnost možného jednání“.¹¹⁷ Bez toho, aby obsahoval nutnost, bychom ho nemohli nazvat imperativem. Tato nutnost je ale podmíněná a to subjektivně, je platná pro každou rozumnou bytost jinak. Kant uvádí jako příklad hypotetického imperativu šetření peněz na stáří. Protože je každá rozumná bytost jiná, nemůže tento praktický předpis platit pro každého stejně. Někdo se například rozhodne spolehnout se na jiné zdroje, jiný nedoufá, že se stáří dožije a další by se zase uměl uskromnit. Rozhodnutí závisí na chtění každého z nich a to spočívá v odlišných a nahodilých subjektivních podmínkách. Je to tedy pouze praktický předpis, nikdy ale nemůže být praktickým zákonem. Předepisuje, že pokud chce někdo dosáhnout nějakého účelu, měl by jednat určitým způsobem.¹¹⁸

¹¹¹ Tamtéž, s. 70-71.

¹¹² KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 49.

¹¹³ Tamtéž, s. 49-50.

¹¹⁴ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 114.

¹¹⁵ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 51-52.

¹¹⁶ KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d., s.31-32.

¹¹⁷ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 51.

¹¹⁸ KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d., s.31-32.

Hypotetické imperativy můžeme dále rozdělit na dva druhy. Imperativy, které mají za cíl jakýkoliv účel, který si pro sebe každý může přát, nazýváme imperativy zručnosti nebo technickými imperativy. Jestliže je ale účelem imperativu blaženost, tedy účel, který si pro sebe každá rozumná bytost přeje (pro každého však znamená specificky něco jiného) říkáme mu imperativ chytrosti nebo pragmatický imperativ.¹¹⁹

2.4 Kategorický imperativ

Kategorický imperativ je naopak praktickým zákonem, protože je nepodmíněný a universální. Jeho nutnost není subjektivně podmíněna, ale platí pro vůli každé rozumné bytosti ve stejné míře.¹²⁰ Kategorický imperativ završuje Kantův morální systém, protože v něm Kant nachází nejvyšší princip morálky. Z tohoto jednoho nejvyššího principu odvozujeme jednotlivé kategorické imperativy neboli naše mravní povinnosti.¹²¹ Když Kant používá množné číslo, myslí tím „praktické zákony“ a ty se od sebe neliší okolnostmi, ve kterých jsou uplatňovány, ale stupněm obecnosti.¹²²

Kant uznává, že nemůžeme nikdy s jistotou ze zkušenosti určit, že imperativ není hypotetický, ale kategorický. Nemůžeme najít ani jeden příklad, abychom dokázali, že vůle byla opravdu určena pouze zákonem a ničím jiným.¹²³ Ani při přísném zkoumání vlastních pohnutek nemůžeme nikdy s jistotou říci, že nějaká jiná skrytá příčina neměla na naši vůli vliv, protože vnitřní principy jednání jsou nám neviditelné. Kant říká, že z lásky k lidem chce připustit, že většina lidského jednání je shodná s povinností, když ale zkoumá blíže lidské pohnutky, vidí, že všude jsou přítomné i motivy sebelásky. Každý, kdo kriticky zkoumá lidské jednání, musí někdy zapochybovat, jestli vůbec existuje pravá ctnost. To, že nemůžeme najít příklad, u kterého bychom nepochybovali o čistém určení vůle, ale neznamená, že to není možné. Morálka není založená na příkladech, ale tkví v čistém rozumu, který nám dává důvody k jednání a priori. Příklady nám jen pomohou ke znázornění a povzbuzení, nemůžeme na nich ale morálku zakládat.¹²⁴ Kdybychom měli možnost poznat kategorický imperativ ze zkušenosti, nebylo by třeba ho obhajovat a zkoumat jeho

¹¹⁹ Poznámka překladatele č. 1, In: KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 54.

¹²⁰ KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d., s. 31-32.

¹²¹ SMITH, Paul. *Kantian Moral Philosophy*. In: *týž, Moral and political philosophy: key issues, concepts and theories*. New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 170.

¹²² EBERT, Theodor. Kantův kategorický imperativ a kritéria přikázaných, zakázaných a volně uvážených jednání. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 105.

¹²³ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 59.

¹²⁴ Tamtéž, s. 40-43.

možnost, ale pouze ho vysvětlovat. Protože ale tuto příležitost nemáme, musíme jeho možnost zkoumat a priori.¹²⁵

Kategorický imperativ je „syntetickopraktickou větou a priori“, v tom podle Kanta tkví obtížnost vyšetřování jeho možnosti. Otázka po možnosti imperativů ale není psychologická ani metafyzická. Nezabývá se vědomím povinnosti ani vlivem čistého rozumu na smyslový svět. Smyslem této otázky je ukázat, jak mohou být imperativy jako praktické věty odůvodněny, jak mohou být uznány za platné.¹²⁶ Otázka, jak je možný kategorický imperativ, nás opět zavede k ideji svobody, protože ta je Kantovou odpovědí. Kant doslova píše: „A tak jsou kategorické imperativy možné proto, že idea svobody tvoří ze mne člena inteligibilního světa.“¹²⁷ Jak je možná svoboda, nemůžeme nikdy pochopit. Co ale pochopit můžeme, je její nutnost a to podle Kanta stačí k přesvědčení o platnosti kategorického imperativu. Idea svobody je jediný předpoklad, za kterého je kategorický imperativ možný.¹²⁸

2.4.1 Formulace kategorického imperativu

Kant kategorický imperativ jako jeden jediný morální princip vyjádřil v pěti různých formulacích. Přístupy autorů k formulacím se mírně liší. R. Scruton uvádí, že je běžné pojímat kategorický imperativ jako složený ze tří oddělených částí, protože z Kantových pěti formulací „dvě zahrnují nová pojetí“¹²⁹ O. Höffe mluví naopak pouze o čtyřech formulacích, přičemž jednu považuje za hlavní, tři označuje za podřazené a při dalším rozboru se soustřeďuje pouze na tu hlavní a první podřízenou.¹³⁰ H. J. Paton píše, že ačkoliv formuloval nejvyšší mravní princip v pěti variantách, mluví Kant, jako kdyby podal formulace pouze tři.¹³¹ H. J. Paton proto rozděluje formulace tak, že žádnou neopomíjí, ale dvě z nich přiřazuje k formulacím jim pomyslně nadřazeným. Systém H. J. Patona upozorňuje na rozdíly mezi všemi pěti formulacemi a logicky je třídí tak, že respektuje, jak formulace dělil Kant, proto ho považují za nejvhodnější a budu podle něj postupovat. H. J. Paton využívá takového číslování, že Kantova první formulace, která je v *Základech* uvedena dvěma způsoby, ale Kantem považována za jednotnou, je u H. J. Patona rozdělena na formulaci I a formulaci Ia. Formulace II je

¹²⁵ Tamtéž, s. 60.

¹²⁶ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 120.

¹²⁷ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 114.

¹²⁸ Tamtéž, s. 124-125.

¹²⁹ SCRUTON, R. *Kant*. c.d., s. 84.

¹³⁰ HÖFFE, O. Kantův kategorický imperativ jako kritérium mravnosti. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 11.

¹³¹ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 129.

totožná s Kantovou druhou a stejné dělení jako u první formulace využil H. J. Paton u formulace třetí (je tedy rozdělena na formulace III a IIIa).¹³²

První formulaci, tedy formulaci I, která je také tou nejznámější, vyvozuje Kant přímo z pojmu kategorického imperativu. Z pojmu kategorického imperativu, jelikož není omezen žádnou nahodilostí, vyplývá, že obsahuje pouze obecnost zákona, podle kterého musíme určovat svoji vůli.¹³³ Formulace zní tedy přesně takto: „[...] jednej jen podle té maximy, o níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem.“¹³⁴ Formulaci I spojuje Kant také s pojmem dobré vůle. Jak již bylo popsáno, dobrá vůle musí být vždy ve shodě sama se sebou, a proto ani její maxima nesmí obsahovat vnitřní rozpor, když se stane obecným zákonem. Zobecnitelnost maximy je tedy záruka, že vůle je dobrá, protože za podmínky, že ji lze zobecnit, nemůže být v rozporu sama se sebou.¹³⁵ Abychom ověřili mravnost svého jednání, můžeme svou maximu podrobit myšlenkovému testu zevšeobecnění. Paul Smith upozorňuje, že při odhalování naší maximy se musíme pokusit být sami k sobě upřímní a určit náš pravý záměr.¹³⁶ Je důležité zdůraznit, že možnost zevšeobecnění maximy znamená, že ji můžeme jako všeobecný praktický zákon chtít a to bez rozporu. Zevšeobecnit by šla každá maxima, ale platnost některých z nich jako obecného zákona pro všechny rozumné bytosti nemůžeme bez rozporu nikdy chtít. Některé maximy musíme zavrhnout a označit je za nemorální proto, že je dokonce nemyslitelné, aby se staly obecným zákonem. Jiné maximy sice můžeme myslet jako univerzální zákony, není ale, bez rozporu vůle v sobě samé, možné je takto chtít.¹³⁷ To, jak vypadá, když chtění maximy jako všeobecného zákona obsahuje rozpor, bude demonstrováno později na Kantových vlastních příkladech.

Dále si při testu zevšeobecnění musíme dát pozor, jestli to, co zkoumáme, je opravdu maxima jako poslední určení naší vůle a ne nějaké běžné pravidlo chování. Ne každý druh pravidel, jak vysvětluje O. Höffe, může být předmětem kategorického imperativu, tím může být jedině maxima.¹³⁸ Kategorický imperativ není pouhým nástrojem pro zkoumání, jaké jednání je v souladu s povinností, ale, jak píše O. Höffe,

¹³² Tamtéž.

¹³³ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 61-62.

¹³⁴ Tamtéž, s. 62.

¹³⁵ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 87.

¹³⁶ SMITH, P. Kantian Moral Philosophy. In: *týž, Moral and Political Philosophy: key issues, concepts and theories*. c.d., s. 171.

¹³⁷ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 66.

¹³⁸ HÖFFE, O. Kantův kategorický imperativ jako kritérium mravnosti. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 24.

znamená „[...] návod – výzvu k morálnosti a její kritérium“ a tím také podle Kanta má být.¹³⁹

Pokud maxima jednání obstojí v testu zevšeobecnění, znamená to, že je toto jednání naší povinností a pokud neobstojí, že je zakázané? Úsudek, že principem zobecnitelnosti maximy lze odvodit kritérium pouze mravně přikázaných a zakázaných jednání, není správný. K úplnosti je třeba přidat ještě třetí třídu jednání a to jednání dovolená. Přidáním této třetí třídy jednání předejdeme některým desinterpretacím. Kant jednání také rozděluje do tří kategorií. Píše o jednáních povolených, která jsou morálně možná, zakázaných, která jsou morálně nemožná a přikázaných, ta jsou morálně nutná. Povolené jednání není ani zakázané ani přikázané, a proto ho Kant nazývá mravně lhostejným jednáním.¹⁴⁰

Theodor Ebert v úvodu svého článku *Kantův kategorický imperativ a kritéria přikázaných, zakázaných a volně uvážených jednání* věnovaného této tématice vyjasňuje užívání některých potřebných výrazů.¹⁴¹ Slovo „jednání“ je používáno ve významu vykonání něčeho, ale i upuštění od vykonání něčeho. Když člověk nic neudělá, můžeme jeho jednání nazvat upuštěním od jednání, jedině v případě, že ještě před tím, než skutek nevykonal, měl vědomí o tom, že by ho vykonat mohl. Upustit od jednání a nic neudělat tedy není stejné a je třeba to rozlišovat. Výraz „povolené“ pak užívá souhrnně pro jednání přikázaná a ponechaná k volnému uvážení.¹⁴²

T. Ebert ve zmiňovaném článku zkoumá, jestli Kantova teorie splňuje požadavek, který můžeme právem mít na každou systematickou morální teorii, totiž aby jasně vymezila, které jednání je přikázané, které zakázané a které je ponecháno k volnému uvážení.¹⁴³ Podle T. Eberta z kategorického imperativu dostaneme nutnou a dostačující podmínku pro jednání dovolená (logický součet jednání přikázaných a ponechaných k volnému uvážení) a nedovolená. Pomocí principů deontické logiky pak dochází k rozlišení přikázaných jednání od jednání mravně lhostejných. Jednání můžeme označit za přikázané, jestliže je zakázaný jeho opak. K volnému uvážení je jednání ponecháno, jestliže jeho opak není zakázaný, to znamená, že jednání i jeho opak

¹³⁹ Tamtéž, s. 24.

¹⁴⁰ KANT, I. *The metaphysics of morals*. Trans. Mary GREGOR. New York: Cambridge University Press, 1991, s. 48-49.

¹⁴¹ EBERT, T. Kantův kategorický imperativ a kritéria přikázaných, zakázaných a volně uvážených jednání. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 98-100.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž.

spadají do třídy dovolených jednání.¹⁴⁴ Z kategorického imperativu můžeme vyvodit rozdělení jednání do tří tříd, je k tomu ale třeba užít ještě principu logiky, což, jak T. Ebert tvrdí, bylo Kantovi známo a užití tohoto principu předpokládá.¹⁴⁵ O kategorickém imperativu můžeme mluvit jako o principu mravnosti, Kant ale udělal tu chybu, že dostatečně neozřejmil svým čtenářům, jak ho jako principu lze užívat pro usuzování o povinnosti.¹⁴⁶

Bezprostředně po formulaci I následuje v *Základech* formulace Ia, Kant ji ale nepočítá za samostatnou formulaci, vidí ji jako jednotnou s formulací I. Mezi formulací I a Ia je ale podstatný rozdíl. Formulace Ia zní: „[...] jednej tak, jako by se maxima tvého jednání měla na základě tvé vůle stát obecným přírodním zákonem.“¹⁴⁷ Zatímco ve formulaci I se jednalo o zákony svobody, ve formulaci Ia mluví Kant o přírodních zákonech. Přírodou je zde myšleno vše, co je určováno nějakým pravidlem nebo zákonem, například i mezilidské vztahy.¹⁴⁸ Ve většině případů je Kant v argumentaci poněkud stručný, a proto i při interpretaci formulace Ia může snadno dojít k nepochopení. Je jasné, že se naše maxima nemůže stát skutečným přírodním zákonem, proto se může druhá formulace zdát nesmyslná, Kant ale užívání této formulace nemyslí reálně a doslovně.¹⁴⁹ V *Kritice praktického rozumu* můžeme nalézt vysvětlení jeho myšlenky.¹⁵⁰ Když užíváme formulace Ia, zamyslíme se, jak by maxima našeho jednání vypadala, kdyby byla přírodním zákonem. Hledáme takovou maximu, podle které by mohla trvale fungovat příroda jako podle zákona.¹⁵¹ Pro správnou interpretaci formulace Ia musíme také uvážit, v jakém případě podle Kanta nemůže maxima fungovat jako přírodní zákon. Jak shrnuje H. J. Paton, Kant zde nemá na mysli kauzální zákony přírody.¹⁵² Pokud maxima nemůže být myšlena jako zákon přírody, není to proto, že by porušovala zákon příčiny a následku tím, že by z něj umožňovala výjimky. Kromě kauzálních zákonů připisuje Kant přírodě ještě další zákony, které tvoří její formu. Jsou to zákony teleologické. To znamená, že při snaze o porozumění přírodě o ní přemýšlíme tak, jako by měla daný účel. Podle Kanta má každá část přírody svůj účel a všechny jednotlivé účely se sjednocují v jednom celkovém účelu. Kant v přírodě

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 106-107.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 108-109.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 108-113.

¹⁴⁷ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 62.

¹⁴⁸ Poznámka překladatele č. 2, In: KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 62.

¹⁴⁹ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 146.

¹⁵⁰ KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. c.d., s. 74-75.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 149-150.

předpokládá celkovou harmonii účelů. Maxima tedy podle druhé formulace nemůže být myšlena jako přírodní zákon v tomto ohledu, totiž, že její použití jako přírodního zákona nepodporuje nebo dokonce ničí celkovou harmonii účelů. Maxima, která podporuje celkovou harmonii účelů, může být přijata i jako morální zákon. Když přijmeme takovou maximu za svou, znamená to, že jednáme z povinnosti, protože jedině jednání z povinnosti může k harmonii vést.¹⁵³

Podle těchto formulací dobrý člověk při svém jednání odloží veškerý svůj vlastní prospěch a poslední určení své vůle zvolí tak, aby mohlo být objektivně platné pro všechny rozumné bytosti. Zároveň jeho maxima musí být taková, aby mohl chtít její platnost jako přírodního zákona, to znamená podporující systematickou harmonii účelů.¹⁵⁴ Tyto formulace, jak H. J. Paton několikrát připomíná, poskytují možnost otestovat mravnost jednání, nesmíme je ale vnímat, jako by obsahovaly podstatu morálního činu.¹⁵⁵

Tyto dvě formulace stále ještě nestačí k jednoznačnému určení morálního jednání, k tomu je třeba přidat formulaci další. Formulace II kategorického imperativu, která je podobně slavná jako ta první, zní: „[...] jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.“¹⁵⁶ Z této formulace vyplývá mravní povinnost respektovat všechny rozumné bytosti jako takové.¹⁵⁷ Kant často připomíná, že lidské bytosti mají svou důstojnost a zaslouhují si úctu.¹⁵⁸ Respekt k osobám zakládá na schopnosti rozumných bytostí jednat autonomně a tedy morálně.¹⁵⁹ Výraz „lidství“ je použit proto, že jiné rozumné bytosti než lidi neznáme a v tomto výrazu je obsažena základní charakteristika lidí jako rozumných bytostí, totiž to, že mají rozumnou vůli.¹⁶⁰ Ve formulaci II a při její interpretaci je důležité nezapomínat na výrazy „vždy zároveň“ a „nikdy pouze“, mají totiž důležitý význam. V některých případech, například ve vztahu panovníka k jeho poddaným, je nutné, aby člověk užíval ostatní jako prostředku k nějakému účelu. To ale nečiní jeho jednání nemorálním, pokud je zároveň užívá jako účel, to znamená s respektem k jejich lidské důstojnosti.¹⁶¹

¹⁵³ Tamtéž, s. 149-151.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 156-157.

¹⁵⁵ Tamtéž, například s. 157.

¹⁵⁶ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 75.

¹⁵⁷ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 165.

¹⁵⁸ Například KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 84.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 165.

¹⁶¹ Poznámka překladatele č. 1, In: KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 75.

Používat osoby pouze jako prostředku znamená, že je tak činěno proti jejich vůli. Takové nakládání s osobou jí vnucuje účel, který si sama nezvolila a nutí ji sloužit pouze jako prostředek k dosažení účelu vytčeného někým jiným. Pokud chceme někomu pomoci, můžeme ho rozumem přesvědčit, aby si zvolil cíl, který pro něj chceme, nikdy ho ale nesmíme oklamat nebo ho proti jeho vůli nutit.¹⁶² P. Smith popisuje i takové případy (například ve hře poker), kdy ostatní klameme, ale není to v rozporu s formulací II, protože je to v souladu s jejich vůlí, vědí o tom, že jsou klamáni a souhlasí s tím.¹⁶³ Dále, jak upozorňuje H. J. Paton, užívat někoho pouze jako prostředku, znamená podle Kanta, užít ho jako prostředku k dosažení cíle s empirickým základem. Pokud někoho (včetně sebe) použijeme jako prostředku ke splnění povinnosti vytčené zákonem, nemůže to být proti kategorickému imperativu. Plnění povinností má vždy vyšší hodnotu než uspokojování čehokoliv založeného na smyslech, a proto má vždy přednost. To, že něco empirického, dokonce i život, obětujeme pro splnění povinností, neznamená, že jsme toho užili pouze jako prostředku.¹⁶⁴

Na druhou stranu používat někoho jako účelu (o sobě) znamená, že podporujeme jeho rozumnou vůli, nikoliv ale kvůli náklonnosti, ale protože je to naše povinnost.¹⁶⁵ Podle Kanta každé chtění a tedy i každý čin má svůj účel. V případě kategorického imperativu nelze mluvit o subjektivním účelu, jehož hodnota je relativní. Musí existovat i nesubjektivní účel, jinými slovy účel o sobě. Účel o sobě je na ničem nezávislý účel, který má absolutní hodnotu sám v sobě, to znamená, že je pro všechny rozumné bytosti stejný. Účel o sobě není produktem lidské vůle, ale pochází z čistého rozumu, protože jinak by nemohl mít absolutní hodnotu. H. J. Paton píše, že takovým účelem je dobrá vůle, a proto každý člověk existuje jako účel o sobě, protože je v něm dobrá vůle přítomna, přičemž nezáleží na míře, v jaké se dobrá vůle v člověku projevuje.¹⁶⁶

H. J. Paton shrnuje, když z pohledu na mravnost jako na „[...] ovládnání náklonnosti rozumnou vůlí poslušnou obecnému zákonu [...]“ vyvozuje jednoduché ospravedlnění formulace II, totiž, že pokud takto vnímáme mravnost, pak nemůže být morální užívat rozumnou vůli kohokoliv pouze jako prostředku k uspokojení

¹⁶² SMITH, P. Kantian Moral Philosophy. In: *týž, Moral and Political Philosophy: key issues, concepts and theories*. c.d., s. 175.

¹⁶³ Tamtéž, s. 176.

¹⁶⁴ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 165-166.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 166-169.

¹⁶⁶ Tamtéž.

náklonností. Subjektivní účely musí být omezeny nejvyšším účelem, kterým je „realizace dobré vůle“ ve všech rozumných bytostech.¹⁶⁷

Následující formulace kategorického imperativu je založena na principu autonomie, to znamená na principu, že vůle je samo-zákonodárná, sama pro sebe tvoří zákony, kterým je zároveň podřízena.¹⁶⁸ Vyjadřuje podmínku, kterou musí maxima splňovat, abychom ji považovali za mravní. Touto podmínkou je možnost spoluxistence maximy s „vlastním obecným zákonodárstvím vůle“.¹⁶⁹ Podle maximy III máme jednat „[...] tak, aby se vůle mohla sama prostřednictvím svých maxim považovat zároveň za obecně zákonodárnou“¹⁷⁰ Člověk tvoří objektivní zákon prostřednictvím svých maxim, které jsou založeny i na jeho smyslové přirozenosti. Člověk jednající podle formulace III jedná tak, aby mohl sám sebe za takového tvůrce považovat. Prostřednictvím svých maxim znamená, že maximy jsou ve vůli přítomné při tvorbě objektivního zákona, nikdy ale nesmíme zapomenout, že autonomní vůle není nikdy určena žádnými náklonnostmi. Zde můžeme vidět, že Kant nezapomíná na materiální stránku morálky a uznává, že morálka má vždy formu i předmět.¹⁷¹

Podle H. J. Patona ve formulaci I je sice již implicitně obsaženo, že vůle je sama sobě zákonodárná. Formulace I a III se od sebe ale liší tím, na co kladou důraz. Formulace III zdůrazňuje, že vůle není pouze podřízena zákonu, ale zároveň ho tvoří a je mu podřízena právě proto, že ho tvoří.¹⁷² K formulaci III můžeme dojít i z formulace II a Kant podle H. J. Patona na tento způsob vyvození klade zvláštní důraz. Autonomii vůle můžeme vyvodit takto: Za prvé v respektu k rozumné vůli vyjádřeném formulací II je naznačeno, že morální zákon musí mít svůj základ v rozumné vůli a za druhé to, že má člověk možnost volit si pro sebe účely, znamená, že má svobodnou vůli. Ideu autonomie vůle dostaneme i kombinací ideji obecného zákona a ideji účelu o sobě (kombinací formulací I a II). Stejně tak dojdeme k formulaci III přímo z konceptu kategorického imperativu. Aby byl objektivně platný, nesmí být podmíněn ničím nahodilým a autonomie vůle takovou podmíněnost přímo vylučuje. Formulace III tedy explicitně vyjadřuje, co bylo již implicitně obsaženo v předešlých formulacích a v konceptu kategorického imperativu jako takového.¹⁷³

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 178-179.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 180.

¹⁶⁹ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 78.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 82.

¹⁷¹ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 182-184.

¹⁷² Tamtéž, s. 180.

¹⁷³ Tamtéž, s. 181-182.

Z formulace III můžeme jednoduše přejít k formulaci IIIa, skrze kterou může být formulace III aplikována. Kombinaci těchto dvou považoval Kant za svoji třetí, poslední formulaci.¹⁷⁴ Spojením všech rozumných bytostí jako účelů a také všech jejich možných individuálních účelů do jednoho celku, který je ovládán objektivními zákony, které si všechny tyto rozumné bytosti jako zákonodárci sami tvoří, vznikne říše účelů.¹⁷⁵ Podle formulace IIIa „[...] musí každá rozumná bytost jednat tak, jako by na základě svých maxim byla vždy zákonodárným členem v obecné říši účelů.“¹⁷⁶ Říše je podle Kanta „[...] systematické spojení různých rozumných bytostí prostřednictvím pospolných zákonů.“¹⁷⁷ Člověk je v této říši zákonodárným členem, není ale její hlavou. Tou může být pouze svatá bytost, protože není zároveň členem smyslového světa a nemá potřeby.¹⁷⁸

Kant mluví o říši účelů v analogii s říší přírody. Formulace IIIa vyžaduje, aby naše maximy byly v souladu „s možnou říší účelů jako říší přírody“.¹⁷⁹ Opět zde chápeme přírodu teleologicky. Kant vysvětluje, že v teleologii je příroda pomyslně říší účelů a naopak v morálce je říše účelů pomyslnou říší přírody.¹⁸⁰ Říše účelů je pouze ideál, který by se mohl stát skutečností pouze, kdyby byla shodná s říší přírody. Pak by totiž mravní jednání vedlo k blaženosti a tím by bylo silně motivováno (vnitřní hodnota jednání by ale přesto zůstala nezměněna).¹⁸¹ Podle H. J. Patona by říše účelů mohla být skutečná, kdyby všechny rozumné bytosti jednali vždy podle kategorického imperativu a kdyby zároveň příroda fungovala tak, aby zajistila uskutečnění našich účelů (podle morálního zákona). Lidé musí o ideál říše účelů usilovat, přestože je pro ně nedosažitelný a ani není v jejich moci dokázat, že by dosažitelný mohl být.¹⁸²

V této poslední formulaci se spojují formulace předešlé. Formulace IIIa spojuje formu morálního jednání z formulace I, tedy obecný (přírodní) zákon a látku morálního jednání z formulace II, tedy účely o sobě. Podle formulace IIIa jsou všechny rozumné bytosti jako účely o sobě tvůrci obecných zákonů, kterým jsou podřízeni.¹⁸³ Na tomto základě pak jejich spojení utváří říši účelů. Všechny formulace jsou podle Kanta

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 184.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 186-187.

¹⁷⁶ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 89.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 81.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 82.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 86.

¹⁸⁰ Kantova poznámka, In: KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 86.

¹⁸¹ Poznámka překladatele č. 1, In: KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 90.

¹⁸² PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 192.

¹⁸³ Tamtéž, s. 185.

vyjádřením jediného zákona. Základem pro posuzování mravnosti jednání má podle něj vždy být formulace první. Každé jednání můžeme ale zkoumat pomocí všech tří formulací a tím „mravnímu zákonu zajistíme průchod.“¹⁸⁴

2.4.2 Příklady aplikace kategorického imperativu

Kant v *Základech metafyziky mravů* popisuje čtyři příklady aplikace kategorického imperativu, kterými se snaží objasnit postup zevšeobecňování maxim.¹⁸⁵ Na příkladech chce demonstrovat, jak lze pomocí kategorického imperativu odlišit mravní maximy od nemravních. Nechce ale ukázat, co konkrétně je naší povinností, ale pouze, co to znamená, z povinnosti jednat. Také se domnívá, že tyto příklady dokazují, že jednání vycházející z užití kategorického imperativu je v souladu s intuitivním morálním přesvědčením, které Kant nechce svým principem morálky měnit, ale potvrzovat.¹⁸⁶ V interpretaci Kantových příkladů mezi autory nepanuje shoda, protože Kantova analýza příkladů není zcela jasná. Není tedy možné nalézt pouze jednu interpretaci, která by bez pochyb mohla být všemi přijata a považována za správnou.¹⁸⁷

Aby Kant utřídil svoje příklady, rozděluje povinnosti do čtyř tříd. Každá povinnost je za prvé buď dokonalá, nebo nedokonalá a za druhé buď k sobě, nebo k ostatním lidem. Kombinací dostaneme čtyři třídy povinností: 1. dokonalé k sobě, 2. dokonalé k ostatním, 3. nedokonalé k sobě a 4. nedokonalé k ostatním.¹⁸⁸ V *Základech* Kant toto dělení nijak nevysvětluje. Vysvětlení si ponechává do *Metafyziky mravů*.¹⁸⁹ H. J. Paton ale poznamenává, že jasnou definici dokonalých a nedokonalých povinností Kant nikde neuvádí.¹⁹⁰ Jediné, co objasnil, je, že dělení povinností chápe odlišně od běžného pojetí na školách, a že dokonalá povinnost podle něj nedovoluje žádné výjimky. H. J. Paton vysvětluje, že běžné školní pojetí popisuje dokonalé povinnosti jako vymahatelné zákonem, mohou to být tedy pouze povinnosti k ostatním.¹⁹¹ Pro Kanta ale může být dokonalá i povinnost k sobě samému. Z toho, co Kant píše v *Základech*, se zdá, že nedokonalá povinnost umožňuje výjimky. H. J. Paton shrnuje Kantův postoj upřesněný v *Metafyzice mravů*: za prvé nedokonalá povinnost je pro

¹⁸⁴ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 85-87.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 63-66.

¹⁸⁶ HÖFFE, O. Kantův kategorický imperativ jako kritérium mravnosti. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 27-29.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 30-31.

¹⁸⁸ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 62-63.

¹⁸⁹ Kantova poznámka, In: KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 63.

¹⁹⁰ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 147.

¹⁹¹ Tamtéž.

Kanta taková, která může být omezena povinností jinou; za druhé povinnost dokonalá nařizuje vykonání určitého činu, nedokonalá naopak požaduje pouze jednání podle určité maximy, konkrétní čin už ale závisí na našem rozhodnutí.¹⁹²

Ke každému ze čtyř druhů povinností nabízí Kant v *Základech metafyziky mravů* jeden příklad. Všechny příklady přitom ukazují maximu, kterou nelze zevšeobecnit. Maximu nelze bez rozporu ani myslet za obecný (přírodní) zákon v případě dokonalých povinností nebo ji tak lze myslet, ale nelze chtít v případě povinností nedokonalých. Ty samé maximy zároveň nemohou spoluexistovat s ideou lidství jako účelu o sobě ani s ideou člověka jako zákonodárce v možné říši účelů. Příklady tedy ukazují maximy zakázaných jednání.¹⁹³

Prvním příkladem je příklad dokonalé povinnosti k sobě samému, **zákaz sebevraždy**. Maximou člověka, který by si chtěl vzít život, je podle Kanta: „[...] ze sebelásky si učiním principem, že si vezmu život, hrozí-li při svém dalším trvání více zlem, než aby sliboval příjemnosti.“¹⁹⁴ Tuto maximu nelze zevšeobecnit, protože podle této maximy jako svého zákona by nemohla příroda fungovat, jelikož by obsahovala vnitřní rozpor.¹⁹⁵ Tento rozpor ale není empiricko-pragmatické povahy.¹⁹⁶ Rozpor nespočívá v tom, že kdyby byla takováto maxima zákonem přírody, hrozilo by vymření všeho animálního života. Kant totiž existenci animálního života nevnímá jako nutnou a dle něj příroda bez takového života není vnitřně rozporuplná. Rozpor spatříme až tehdy, pochopíme-li, jak Kant vnímá pocit nelibosti, na základě kterého by člověk sebevraždu spáchal. Podle Kanta má pocit nelibosti v přírodě funkci zachovávat život. Pocit nelibosti má vždy vyvolat usilování o jeho odstranění a nahrazení pocitem libosti a tím podporovat život. Rozpor tedy spočívá v tom, že by ten samý pocit nelibosti měl v přírodě jak podporovat, tak ničit život. Maxima tedy obsahuje logický rozpor, neprojde testem zevšeobecnění a můžeme ji podle této interpretace označit jako nemravní.¹⁹⁷

Pokud bychom dále zkoumali, zda je maxima v rozporu s formulací II, dojdeme společně s Kantem k jednoznačnému závěru, že s ní v rozporu je. Člověk, který by záměrně usmrtil sám sebe, by použil lidství ve své osobě pouze jako prostředku

¹⁹² Tamtéž, s. 147-148.

¹⁹³ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 63.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ HÖFFE, O. Kantův kategorický imperativ jako kritérium mravnosti. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 30-33.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 31-35.

k uspokojení náklonnosti, tedy k ukončení nepřijatelného stavu.¹⁹⁸ Maxima jeho jednání je v přímém rozporu s ideou člověka jako účelu o sobě. H. J. Paton doplňuje, že právo spáchat sebevraždu může člověk mít jedině, pokud tak nečiní ze sebelásky, ale z důvodu (když pomíneme možné povinnosti k ostatním), že není možné vést morální život.¹⁹⁹ Sebevražda ze sebelásky nemůže být podle Kantovy doktríny nikdy ospravedlněna. Aplikaci formulace III Kant přímo nevyjasňuje. V poznámce pouze zmiňuje, že to není třeba, protože příklady, které již uvedl, můžeme stejným způsobem použít i s principem obecného zákonodárství v možné říši účelů.²⁰⁰ Vyvození mravní povinnosti je podle něj tedy možné i na základě formulace III a to v každém ze všech čtyř příkladů, Kant se tím ale blíže nezabývá.

Druhým příkladem je zákaz **falešného slibu**, příklad dokonalé povinnosti k druhým lidem. Nejedná se zde o nedodržení slibu, ale o záměrně a vědomě nepravdivý slib. Člověk, který něco slíbí a pak se mu z jakéhokoliv důvodu nepodaří slib dodržet, nejednal nemorálně.²⁰¹ Kant zvolil za příklad jednání, kdy si člověk proto, aby se vymanil z finanční tísně, vypůjčí peníze, slíbí, že je vrátí, ale již při slibování nemá v úmyslu je vracet. Maxima takového jednání je: „[...] domnívám-li se, že jsem ve finanční tísní, pak se rozhodnu vypůjčit si peníze a zavázat se, že je vrátím, ačkoli vím, že se to nikdy nestane.“²⁰² Tato maxima nelze zobecnit a myslet ji jako obecný (přírodní) zákon proto, že by znemožnila samotné slibování a tím i účel, pro který se slibuje. Obsahuje tedy opět vnitřní rozpor, a kdyby se stala obecným zákonem, sama sebe by zničila. Kdyby taková maxima byla obecným zákonem, nikdo by již slibům nevěřil a slibování by se stalo nemožným, a tudíž ani účel, který byl slibem sledován, by z něj neplynul.²⁰³ Kant navíc zdůrazňuje, že maximu falešného slibování ze sebelásky musíme zavrhnout z povinnosti, tedy proto, že ji nelze zevšeobecnit, a ne ze strachu, že bude naše lež odhalena a přinese nám to špatné následky.²⁰⁴

H. J. Paton píše, že Kant svým příkladem nechtěl říci, že důvodem, proč nemáme nic lživě slibovat, je, abychom neohrozili důvěru mezi lidmi, takové jednání by bylo jednáním z chytrosti a proto nemorální.²⁰⁵ Domnívá se, že Kant měl na mysli, že

¹⁹⁸ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 75.

¹⁹⁹ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 172.

²⁰⁰ Kantova poznámka, In: KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 79.

²⁰¹ HÖFFE, O. Kantův kategorický imperativ jako kritérium mravnosti. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 35.

²⁰² KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 64.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 33.

²⁰⁵ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 152-153.

musíme falešný slib zavrhnout, protože tím ničíme celkovou systematickou harmonii účelů mezi lidmi. Kant podle něj nicméně příliš zdůrazňoval zničení důvěry ve společnosti a věnoval málo pozornosti zničení celkové harmonie účelů, která z falešných slibů plyne. Podle H. J. Patona musí přesto být Kantův příklad o falešném slibu chápán teleologicky.²⁰⁶ Abychom ho mohli uznat, musíme předpokládat, že příroda, která ničí svoje účely, je rozporuplná a nemůže existovat.

O. Höffe úvahy o znemožnění slibu jako takového z důvodu zničení důvěry mezi lidmi označuje za pragmatické a nevystihující přesně důvod, proč maximu falešného slibu nelze zevšeobecnit.²⁰⁷ Rozpor, který plyne z pragmatické interpretace, není logického charakteru, protože příroda, ve které není důvěra, a tedy ani sliby, není logicky nemožná, a proto nemyslitelná.²⁰⁸ Logický rozpor spočívá v tom, že když člověk něco slibuje, zavazuje se k něčemu, pokud ale slibuje nepravdivě, žádný závazek z toho pro něj neplyne. Maxima falešného slibu by jako obecný zákon znamenala, že každý závazek zároveň žádný závazek nepředstavuje. Taková maxima je nutně vnitřně rozporná, a proto je nemyslitelné, aby platila jako obecný zákon. Když Kant mluví o ztrátě důvěry mezi lidmi, podává nadbytečný důvod nemožnosti maximu zevšeobecnit a tím „[...] zatemňuje svou vlastní, čistě racionální intenci v etice.“²⁰⁹

K tomu, že je maxima lživého slibu nemravní, dojdeme opět i za použití formulace II. Je jasné, že pokud je někdo obelhán, není možné, aby s tím, jak je s ním zacházeno, souhlasil a činil si to svým účelem. Člověk, který dává slib s úmyslem ho nedodržet, užívá druhého pouze jako prostředku pro dosažení svého účelu.²¹⁰

V následujících dvou příkladech se jedná o povinnosti nedokonalé. Ve třetím příkladu je to povinnost k sobě samému, **zákaz neochoty rozvíjet své vlastní nadání**. Kant opět přezkoumává nezobecnitelnou maximu, tedy maximu člověka, který nechce rozvíjet své nadání a chce věnovat svůj život pouze uspokojování náklonností. Takovou maximu není možné chtít jako obecný přírodní zákon, protože příroda nám dala talent pro „všelike možné záměry“.²¹¹

Jak Kantův druhý příklad interpretuje O. Höffe, maxima nechtění rozvíjení vlastního nadání fungující jako obecný zákon přírody nezpůsobuje žádný rozpor

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ HÖFFE, O. Kantův kategorický imperativ jako kritérium mravnosti. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 36.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 37.

²¹⁰ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 76.

²¹¹ Tamtéž, s. 64-65.

v myšlení.²¹² Takovou přírodu lze myslet, nelze ji ale v žádném případě chtít. Rozvíjení vrozených vloh lidem umožňuje překročit hranice přírody a stát se rozumnými praktickými bytostmi, což následně umožňuje chtění. Chtění takové maximy za obecný zákon by znamenalo znemožnění toho, co nás dělá rozumnými praktickými bytostmi, tedy toho, co nám umožňuje chtění vůbec. Takové chtění je rozporné samo v sobě, a proto je nemožné.²¹³ Julius Ebbinghaus stejnou myšlenku vyjádřil výstižně slovy: „Maxima lhostejnosti k vlastní dokonalosti nemůže být chtěna jako zákon, protože taková vůle by musela moci chtít, aby mohla nechtít vůbec nic. Jinými slovy musela by chtít svoji vlastní nemožnost co do formy.“²¹⁴

H. J. Paton tento příklad vysvětluje opět teleologicky. Vlohy nám byly od přírody dány k nějakému účelu a nerozvíjení těchto vloh je proti tomuto účelu. Jedná se zde především o ty vlohy, které odlišují člověka od zvířat. Z tohoto pohledu má člověk povinnost rozvíjet vlohy, díky kterým je člověkem.²¹⁵

Při odvozování povinnosti rozvíjet své talenty z formulace II shledáme, že maxima neochoty k rozvíjení vloh sice není v rozporu s lidstvím jako účelem o sobě, ale ani ho nijak nepodporuje.²¹⁶ Podle H. J. Patona musíme pro přijetí tohoto argumentu považovat rozvíjení talentů, které tvoří naše lidství, za účel přírody.²¹⁷

Jako poslední zbývá uvést příklad nedokonalé povinnosti k druhým lidem. Kant zvolil **zákaz lhostejnosti k cizí nouzi**. Maxima člověka, kterému se daří dobře, ale přesto nepomáhá ostatním v jejich nouzi, není v souladu s kategorickým imperativem. Rozpor zde, stejně jako v předchozím případě, nespočívá v nemožnosti myslet svět, ve kterém jsou všichni lhostejní k potřebám a přáním druhých lidí, ale opět ve chtění takového světa.²¹⁸

J. Ebbinghaus u příkladu lhostejnosti k nouzi druhého upozorňuje na častou chybu v jeho výkladu.²¹⁹ Kant píše: „[...] vůle, která by se pro to rozhodla, by se sebou byla v rozporu proto, že takových případů, kdy člověk potřebuje lásku a účast druhých se může vyskytovat mnoho a kdyby se díky tomuto přírodnímu zákonu, který vznikl

²¹² HÖFFE, O. Kantův kategorický imperativ jako kritérium mravnosti. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 38.

²¹³ Tmtéž, s. 38-40.

²¹⁴ EBBINGHAUS, Julius. Formule kategorického imperativu a odvození obsahově určených povinností. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 133.

²¹⁵ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 155.

²¹⁶ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 77.

²¹⁷ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 173.

²¹⁸ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 65-66.

²¹⁹ EBBINGHAUS, J. Formule kategorického imperativu a odvození obsahově určených povinností. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 117.

z jeho vlastní vůle, sám oloupil o všechnu naději na pomoc, po níž touží.²²⁰ Tato věta může vést k mylnému přesvědčení, že Kant povinnost pomáhat druhým v nouzi zakládá na individuálních důsledcích a prospěchu. Jak ale J. Ebbinghaus vysvětluje, Kant potřebou lásky a účasti myslel ve smyslu objektivní závislosti na pomoci druhých. Pomoc ostatních musí člověk objektivně chtít, aby se nedostal do rozporu se svojí vlastní vůlí.²²¹

O. Höffe Kantův příklad vysvětluje následovně: v nouzi se může ocitnout pouze bytost s potřebami, která může chtít, tedy praktická rozumná bytost (volí si pro sebe účel, má vůli).²²² Bytost, která usiluje o splnění svých potřeb a naplnění svého účelu, k tomu potřebuje určité prostředky. Nikdy si nemůže být jista, že bude sama schopna si tyto prostředky zajistit. Nemůže si být jista, že nebude potřebovat pomoc druhých. Když vyjdeme z předpokladu, že vůle s sebou přináší i vynaložení všech možných prostředků pro dosažení vytčeného cíle (na rozdíl od pouhého přání; viz výše), pak poznáme, že není možné, aby vůle chtěla dosažení svého cíle a zároveň nechtěla využít jediného prostředku k jeho dosažení, kterým může být pomoc ostatních. Vůle by tak o něco usilovala a zároveň by tomu bránila.²²³ Jistě by i zde byla možná interpretace na základě teleologického chápání přírody. O. Höffe ale tuto interpretaci vyvrací, když tvrdí, že Kant „[...] nevychází ze vzájemné pomoci jakožto přirozeného účelu společného prostoru života (žijeme spolu, abychom si mohli navzájem pomáhat).“²²⁴

S koexistencí maximy lhostejnosti k nouzi druhých se to má stejně jako u minulého příkladu. Tato maxima jako přírodní zákon sice nijak neničí ideu lidství jako účelu, ale nijak ji nepodporuje. Kant to nazývá negativním souhlasem s lidstvím jako účelem o sobě, morální zákon ale vyžaduje i pozitivní souhlas. Abychom s druhými jednali jako s účely o sobě, máme povinnost činit si jejich účely, účely svými. Přirozeným účelem všech rozumných bytostí je jejich blaženost, proto máme povinnost podporovat blaženost všech.²²⁵

²²⁰ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 66.

²²¹ EBBINGHAUS, J. Formule kategorického imperativu a odvození obsahově určených povinností. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 117.

²²² HÖFFE, O. Kantův kategorický imperativ jako kritérium mravnosti. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 40-42.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ Tamtéž, s. 42.

²²⁵ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 77.

3 Kritika

V průběhu práce jsem již zmínila několik námitek proti Kantovu pojetí etiky, které ale dle mého názoru mohou být vyvráceny a označeny za nepochopení nebo desinterpretaci. Jednou ze zmiňovaných námitek je například ta, že kategorický imperativ je kritériem mravně přikázaných a zakázaných jednání a nikoliv dovolených nebo ta, že dobrý pocit z morálního skutku činí jednání nemorálním, a proto může morálně jednat jen bezcitný člověk.

Další takovou námitkou je, že důsledky činů jsou Kantovi v jeho etickém systému zcela lhostejné a nedbá na skutečné štěstí jednotlivců.²²⁶ Milan Sobotka popisuje, že Kantova etika bývá nazývána „morálkou úmyslu“ a je často nesprávně vykládána tak, jako by vyžadovala jednání ze zákona „bez ohledu na následky, i kdyby byly sebeničivější“.²²⁷ M. Sobotka popisuje, že rozlišení mezi úmyslem a samotným činem je nedílnou součástí každé etiky založené na subjektivní vůli a každá moderní etika tento rozdíl uznává. Podle M. Sobotky chtěl Kant „[...] zdůraznit mravní hodnotu motivace, i když nemohla být provedena, nikoli mravní hodnotu chtění abstraktně nezávislého na provedení“.²²⁸ O. Höffe oprávněnost této námitek (že Kantova etika nedbá na skutečné štěstí jednotlivců) vyvrací, když poukazuje na to, že dbát na bláženost druhých Kant přímo označuje za mravní povinnost a vysvětluje, že přestože je Kantova etika založena na čisté racionalitě a nepřipouští vliv ničeho empirického na určování vůle jednajícího, musí být jeho racionální princip morálky (kategorický imperativ) empiricky aplikován.²²⁹ Při použití kategorického imperativu musí jednající zvažovat, jakým způsobem a jakými prostředky může jednotlivým lidem pomoci.²³⁰ H. J. Paton objasňuje, že pro Kanta má sice dobrá vůle absolutní hodnotu a je nejvyšším dobrem, ale není pro něj tím jediným dobrem.²³¹ Aby bylo dobro úplné, dobrá vůle musí mít předmět a dosahovat dobrých výsledků, musí tedy zahrnovat štěstí. H. J. Paton k této námitce poznamenává, že dle jeho názoru přikládal Kant štěstí dokonce až příliš velkou hodnotu.²³²

²²⁶ HÖFFE, O. Kantův kategorický imperativ jako kritérium mravnosti. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 25.

²²⁷ SOBOTKA, Milan. Kantova etika. In: ČECHÁK, Vladimír, Milan SOBOTKA a Jaroslav SUS. *Co víte o novověké filosofii*. Praha: Horizont, 1984, s. 218.

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ HÖFFE, O. Kantův kategorický imperativ jako kritérium mravnosti. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 25-26.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 43.

²³² Tamtéž.

M. Znoj rozebírá námitku proti Kantovu přesvědčení, že dobrá vůle je dobrá o sobě a její hodnota není nijak vázána na výsledky jejího prosazení.²³³ Podle M. Znoje Kant uznává možné negativní důsledky dobré vůle, které ale podle Kanta nemohou být trvalé, absolutně dobrá vůle za ně nenese odpovědnost, protože nepochází z ní, ale z jiných částí lidské přirozenosti.²³⁴ M. Znoj dále píše o kritice Kantova zakládání morálky na úmyslu. Tato kritika je založena na myšlence, že dobrý úmysl je vedlejší, protože hlavní je čin. M. Znoj Kanta hájí slovy, že Kant se nesnaží najít „[...] v úmyslu nějaké útočiště, aby zachránil mravnost před nepřízní vezdejšího světa“. Tím, že zakládá mravnost na úmyslu, chtěl Kant empirickému dát nadempirickou normu a tím vyloučit jakoukoliv nahodilost a zaručit objektivitu morálky.²³⁵

Další námitky jsou spojeny naopak s tím, že Kantův test zevšeobecnění posuzuje činy podle jejich důsledků, přestože Kant tvrdí, že pro posuzování mravnosti jednání záleží pouze na motivu. Takovou námitku vnesl proti Kantovi například John Stuart Mill.²³⁶ Ten Kantovu první formulaci použil pro podpoření svých vlastních myšlenek, když ji nepřesně citoval: „Jednej tak, aby pravidlo tvého jednání mohly přijmout jako mravní zákon všechny rozumové bytosti.“; a vyvodil z ní, že i podle Kanta je základem morálky kolektivní blaho lidí.²³⁷ Jinak podle něj nemá princip zevšeobecnění žádný význam.²³⁸ J. S. Mill ale podle mého názoru v Kantových příkladech nemravních maxim spatřoval pouze empiricko-pragmatický rozpor, už ale neviděl rozpor logický (viz výše) a právě v tom se mýlil.

Na další podobný omyl, kterého bychom se mohli snadno dopustit, upozorňuje sám Kant.²³⁹ Varuje, abychom kategorický imperativ neztotožňovali s takzvaným zlatým pravidlem „co nechceš, aby ti činil druhý, nečiň druhému.“²⁴⁰ Kant považuje kategorický imperativ za základ zlatého pravidla, ale pouze omezeně. Toto pravidlo nemůže být obecným zákonem a nelze z něj odvozovat povinnosti, protože je podmíněné přáními jednotlivce.²⁴¹ Kategorický imperativ naopak nařizuje od takových nahodilých přání odhlížet.

²³³ ZNOJ, Milan. Základy metafyziky mravů a Kantova etika. In: SOBOTKA, Milan, Milan ZNOJ a Josef MOURAL. *Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela*. c.d., s. 149.

²³⁴ Tamtéž, s. 150.

²³⁵ Tamtéž, s. 150-151.

²³⁶ MILL, John Stuart. *Utilitarianismus*. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 133-134.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 76.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Tamtéž.

Kantovi je také vytýkáno, jak píše H. J. Paton, že je jeho systém příliš formální. Podle H. J. Patona to ale není nic, co bychom mu měli vyčítat, protože Kantovým cílem bylo prozkoumat formu morálky oproštěnou od veškeré empirie.²⁴² Na to, že morálka má i materiální obsah, nezapomíná a to samé očekává i od svých čtenářů.²⁴³ Podobně M. Znoj upozorňuje, že nesmíme Kantův formalismus v etice ztotožňovat s bezobsažností, protože obsah má a to zcela určitý.²⁴⁴ J. Ebbinghaus pak píše o námitce proti kategorickému imperativu, která je podle něj „[...] nejstarší, nejrozšířenější a zdánlivě nejsilnější [...]“.²⁴⁵ Touto námitkou je, že kategorický imperativ je nepoužitelný pro odvození „systému obsahově určených povinností“, protože je formální. J. Ebbinghaus se domnívá, že odvození povinností z kategorického imperativu je možné a jednoznačné a to ze všech jeho formulací. Poznává ale, že z toho nelze soudit, že je kategorický imperativ platným principem pro lidskou vůli, ale pouze, že je zmiňovanou námitkou nevyvratitelný.²⁴⁶

Dalším problematickým místem Kantova systému je zakládání důstojnosti osob na rozumu, na schopnosti svobodné vůle a tedy na schopnosti jednat morálně, což osoby odlišuje od věcí. Tento pohled naznačuje, jak tvrdí P. Smith, že Kant pojímá nejen zvířata, ale například i novorozence nebo osoby s vážným mentálním postižením za věci nehodné úcty.²⁴⁷ Podle tohoto názoru mohou být užívány jako pouhé prostředky k dosažení libovolného cíle. Věci podle Kanta nemají vnitřní hodnotu (důstojnost), ale pouze relativní hodnotu (cenu). Jejich hodnota spočívá v tom, že jsou dobré k něčemu.²⁴⁸ P. Smith spatřuje řešení této problematické části Kantovy morální filosofie v porozumění Kantovu rozdělení na osoby a věci tak, že za věci považoval pouze neživé předměty, což znamená, že neracionální lidské bytosti a zvířata do kategorie věcí nepatří.²⁴⁹ Pokud bychom rozuměli rozdělení takto, bylo by možné, že i neracionální lidské bytosti a zvířata mohou mít pro Kanta jistou vnitřní hodnotu a musí se s nimi tak

²⁴² PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 74-75.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ ZNOJ, M. *Základy metafyziky mravů a Kantova etika*. In: SOBOTKA, M., M. ZNOJ a J. MOURAL. *Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela*. c.d., 158. Ze Znojova textu vyplývá, že za obsah morálního zákona považuje občanskoprávní vztahy v moderní společnosti. Tamtéž, s. 168.

²⁴⁵ EBBINGHAUS, J. *Formule kategorického imperativu a odvození obsahově určených povinností*. In: CHOTAŠ, J. a J. KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 114.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 135.

²⁴⁷ SMITH, P. *Kantian Moral Philosophy*. In: týž, *Moral and Political Philosophy: key issues, concepts and theories*, c.d., s. 174.

²⁴⁸ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. c.d., s. 83-84.

²⁴⁹ SMITH, P. *Kantian Moral Philosophy*. In: týž, *Moral and Political Philosophy: key issues, concepts and theories*, c.d., s. 174.

i nakládat.²⁵⁰ P. Smith dále poznamenává, že pokud přiznáváme vnitřní hodnotu i neracionálním lidským bytostem, pak není lidství (ve smyslu racionality) tím správným kritériem pro posouzení důstojnosti.²⁵¹ Protože zvířata jsou živé bytosti a mají pocity a potřeby, můžeme, stejně tak jako uznáváme povinnost chovat se k lidem s ohledem k jejich lidské důstojnosti jako racionálních bytostí, považovat za povinnost chovat se k neracionálním bytostem s ohledem na jejich hodnotu jako „vnímavých bytostí“.²⁵² Peter Singer ve své knize *Osvobození zvířat* argumentuje proti Kantovi s odvoláním na jeho přednášky o etice.²⁵³ Píše, že Kant na svých přednáškách mluvil o zvířatech jako o pouhých prostředcích pro lidské účely, protože si sama sebe neuvědomují.²⁵⁴ P. Singer také uvádí, že pro Kanta je jediným důvodem k ohleduplnosti ke zvířatům to, že krutost k nim může vést ke krutosti k lidem.²⁵⁵

Zde vyvstává otázka, jestli kategorický imperativ vždy odpovídá běžnému morálnímu usuzování, jak se Kant snažil dokázat. P. Smith píše, že tam, kde se běžné morální usuzování neslučuje s kategorickým imperativem, může být kategorický imperativ použit k přehodnocení a úpravě běžného morálního úsudku.²⁵⁶ Vzhledem k humánnosti Kantovy morální filosofie je překvapivé, jak Kant nekriticky přijímá některé tradiční názory (jeho doby). Tyto názory, které jsou v rozporu s jeho morálním systémem, označuje P. Smith za před-kantovské nebo ne-kantovské.²⁵⁷ Takovým názorem je například to, že společnost může ignorovat existenci a zabití dítěte narozeného mimo manželský svazek (mimo zákon, protože manželství je zákon), protože správně takto ani nemělo přijít na svět.²⁵⁸ Dalším takovým názorem je, že poslušnost ženy svému manželovi, pokud je založena pouze na jeho „přirozené nadřazenosti ve schopnosti podporovat společné zájmy domácnosti“, není v rozporu s rovností pohlaví.²⁵⁹

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ Autorova poznámka č. 12, In: SMITH, P. Kantian Moral Philosophy. In: týž, *Moral and Political Philosophy: key issues, concepts and theories*, c.d., s. 235.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ SINGER, Peter. *Osvobození zvířat*. Přeložil Zdeněk JANÍK a Zuzana GABAJOVÁ. Praha: Práh, 2001. s. 209.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 246.

²⁵⁶ SMITH, P. Kantian Moral Philosophy. In: týž, *Moral and Political Philosophy: key issues, concepts and theories*, c.d., s. 178.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 179.

²⁵⁸ KANT, I. *The metaphysics of morals*. c.d., s. 144-145.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 98.

Dalším z příkladů, kde se běžný morální názor neshoduje s Kantovým principem morálky, je Kantův pohled na zákaz lhaní.²⁶⁰ Pro Kanta je maxima lhaní nezobecnitelná, a proto je pravdomluvnost vždy povinností, bez ohledu na možné neblahé následky, které může přinášet. Kant, jak tvrdí P. Smith, nepřipouští žádné výjimky ze zákazu lhaní, Kant dokonce za nemorální považuje lhaní vrahovi o tom, kde se skrývá jeho potenciální oběť.²⁶¹ V tomto případě dokonalá povinnost mluvit pravdu omezuje nedokonalou povinnost pomoci člověku v nouzi, ale mělo by to být naopak.²⁶² Podle P. Smithe není Kantův postoj ke lhaní v souladu s jeho teorií morálky. Usuzuje, že prozradit vrahovi, kde se skrývá osoba, kterou zamýšlí zabít, je nemorální. Maxima takového jednání je nezobecnitelná proto, že nedbá na lidství v osobě oběti. A naopak maxima lhaní by v tomto případě mohla být zobecnitelná.²⁶³ P. Smith argumentuje, že morální povinnosti mohou obsahovat i konkrétní relevantní podmínky a připouštět tak výjimky. Lež, která zabrání vraždě, by tak byla pro všechny povolena a neznamena by individuální výjimku.²⁶⁴ P. Smith dále argumentuje, že dopadení a potrestání zločinců, i podle Kanta neznamena, že není respektováno jejich lidství, protože je s nimi nakládáno podle pravidel, která mohou být v souladu s jejich vůlí, a to i kdyby bylo třeba užít klamu nebo donucování. To samé by pak ale mělo platit i v případě preventivního zabránění zločinu pomocí lži.²⁶⁵ M. Sandel k tomuto tématu píše: „Zdálo by se, že když Kant trvá na tom, že je nutné sdělit vrahovi u dveří pravdu, pak jde buď o případ nesprávného použití kategorického imperativu, anebo o důkaz jeho pošetilosti.“²⁶⁶ M. Sandel Kanta hájí argumenty, které jsou v souladu s Kantovou teorií. Podle něj by Kantova morální filosofie připustila zavádějící, ale přesto pravdivý výrok. Zavádějící výrok má vzbudit mylný dojem, ale přesto si zachovává svou pravdivost. Pro Kanta je mezi lží a zavádějícím pravdivým výrokem velký rozdíl. Zatímco lež je kategoricky zakázána, zavádějící výrok je dovolen, protože ctí povinnost pravdomluvnosti. Podle Kanta je vždy třeba dobrý záměr, v tomto případě někomu pomoci a zabránit vraždě, uplatňovat způsobem, který je v souladu s kategorickým

²⁶⁰ SMITH, P. Kantian Moral Philosophy. In: *týž, Moral and Political Philosophy: key issues, concepts and theories*, c.d., s. 179-180.

²⁶¹ Tamtéž, s. 179.

²⁶² Tamtéž, s. 180.

²⁶³ Tamtéž, s. 179.

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 180.

²⁶⁶ SANDEL, M. J. Hlavní je motiv, Immanuel Kant. In: *týž, Spravedlnost: co je správné dělat*. c.d., s. 144.

imperativem.²⁶⁷ M. Sandel svou obhajobu Kanta podporuje poukázáním na to, že Kant sám v těžké situaci použil chytrou vyhýbavou odpověď, ale nemůžeme říci, že by lhal. Jedná se o slib, který Kant dal Fridrichu Vilémovi II., že se ve svých spisech vyhne tématu náboženství. Kant chytře zvolil slova svého slibu tak, aby ho byl po smrti krále zproštěn („jako věrný poddaný Vašeho Veličenstva“).²⁶⁸

Další námitkou proti kategorickému imperativu je, že ho můžeme jako princip přijmout pouze, pokud přijmeme Kantův teleologický pohled na přírodu. Podle H. J. Patona Kant teleologii nekriticky přijímá a až příliš na ní zakládá svou morální filosofii, přesto ale H. J. Paton zastává názor, že se Kant nemýlí tolik, jak se může zdát.²⁶⁹ Kantovu teleologii musíme interpretovat tak, že podle něj je nutné o některých věcech uvažovat, jako kdyby měly svůj daný účel, ale neznamená to, že si myslíme, že jej opravdu mají a byly pro něj stvořeny. H. J. Paton píše, že je možné, že základní předpoklad Kantovy morální filosofie, že „praktický rozum má svou funkci nebo účel a jeho uskutečnění musí být dobré“, je předpoklad správný a nutný.²⁷⁰ Podobně Ján Pavlík píše o účelnosti přírody v Kantově filosofii, že si ji musíme pouze myslet, ale Kant si nemyslel, že je reálným charakterem přírody.²⁷¹ Dále J. Pavlík uvádí, že účelnost můžeme chápat jako „postulát čistého praktického rozumu“, takže v ni můžeme pouze obecně, nutně a objektivně věřit.²⁷²

Z tohoto výčtu lze usuzovat, že velkou část obecných námitek proti Kantově morální filosofii lze vyvrátit. Nicméně je nutné nad každou Kantovou myšlenkou přemýšlet v souvislosti s jeho ostatními názory a snažit se zvážit více možných hledisek, ze kterých se jeho argumenty dají interpretovat.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 145.

²⁶⁹ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. c.d., s. 108-109.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ PAVLÍK, Ján. Kantova idea věčného míru a Evropská unie. In: SOBOTKA, Milan, LOUŽEK, Marek (eds.). *Dvě stě let od smrti Immanuela Kanta: sborník textů*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004, s. 52-53.

²⁷² Tamtéž.

Závěr

V této bakalářské práci byla popsána a analyzována Kantova etika a především její základní a nejvyšší princip, kategorický imperativ, přičemž bylo zmíněno několik interpretací různých autorů. Jak jsem se snažila ukázat, tento princip, formulován v několika variantách, slouží k posouzení morálnosti jednání. Za morální se podle kategorického principu považuje pouze jednání, jehož poslední určení vůle, jeho maxima, může být myšlena a zároveň bez logického rozporu chtěna jako obecný zákon, podle kterého by mohla fungovat příroda. Zároveň musí takové jednání nejen respektovat lidskou důstojnost, ale přímo podporovat celkovou harmonii účelů. Morální je pouze jednání konané z povinnosti, nikoliv však pouze v souladu s ní. Co je naší povinností, tedy jednotlivé kategorické imperativy, můžeme podle Kanta odvodit ze všech formulací kategorického imperativu. Jak bylo ukázáno, kategorický imperativ naše povinnosti určuje zcela přesně tím, že ukazuje, co je zakázané. Pokud není zakázáno jednání ani jeho přesný opak, je toto jednání dovolené, to znamená mravně irelevantní a morálnost takového jednání se neposuzuje.

Celý Kantův morální systém stojí na uznání předpokladu, že člověk má svobodnou vůli. Kant se domnívá, že existenci svobody a autonomní lidské vůle dostatečně dokazuje v praktickém ohledu a tvrdí, že teoreticky není možné svobodu nikdy pochopit. Spokojuje se tedy se svým praktickým vysvětlením svobody, které je založeno na tom, že člověk nemá možnost pojímat sám sebe jinak než jako svobodného, a s tím, že svobodu není možné ani vyvrátit. To, jestli Kantův předpoklad svobody přijmeme a uznáme ho za dostačující k dalšímu zkoumání morálky, záleží na uvážení každého z nás.

V této bakalářské práci jsem se dále zabývala kritikou Kantovy etiky některými vybranými autory a jejími problematickými místy. Došla jsem k závěru, že mnoho z běžných námitek proti Kantovi lze vyvrátit. Některé námítky pramení z pouhého nepochopení části Kantova filosofického systému či z jednostranného pohledu na danou problematiku. Bylo by jistě přínosné prozkoumat některé další námítky a problematická místa Kantova morálního systému, na která už v této bakalářské práci nebyl prostor. Dále by bylo zajímavé analyzovat Kantův vztah k náboženství a prozkoumat jej ve vztahu k jeho etice, což by mohlo otevřít další možnosti jejího pochopení.

Přestože má Kantova etika stejně jako pravděpodobně každý filosofický systém svá slabá a nejasná místa, zůstává jedním z nejrozvinutějších a nejkomplexnějších

etických systémů v historii filosofického myšlení vůbec. Není možné, a ani to nebylo mým cílem, zde potvrdit a dokázat platnost kategorického imperativu jako nejvyššího principu morálky, jediné, co je možné, je pokusit se vyvracet neoprávněné námitky. Troufám si říct, že přes všechnu možnou kritiku je Kantova etika velmi působivá a přesvědčivá, proto si zaslouží naši pozornost, podrobné zkoumání a dovolím si tvrdit, že v neposlední řadě i obdiv.

Seznam použitých zdrojů

Primární zdroje

KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. Přeložil Jaromír LOUŽIL, Jiří CHOTAŠ a Ivan CHVATÍK. Praha: OIKOYMENH, 2001.

KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Přeložil Jaromír LOUŽIL. Praha: Svoboda, 1996.

KANT, Immanuel. *Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež se bude moci stát vědou*. Přeložil Jaroslav KOHOUT a Jiří NAVRÁTIL. 2., upr.vyd. Praha: Svoboda, 1992.

KANT, Immanuel. *The metaphysics of morals*. Trans. Mary GREGOR. New York: Cambridge University Press, 1991.

KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Přeložil Ladislav MENZEL. Praha: Svoboda, 1976.

Sekundární zdroje

BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 3. opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998.

CORETH, Emerich a Harald SCHÖNDORF. Immanuel Kant. In: *týž, Filosofie 17. a 18. století*. Přeložil David MIK. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 172-240.

CHOTAŠ, Jiří a Jindřich KARÁSEK (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. Přeložil Jiří CHOTAŠ, Jindřich KARÁSEK, Jan KUNEŠ a Miroslav PETŘÍČEK. Praha: OIKOYMENH, 2005.

MILL, John Stuart. *Utilitarismus*. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Vyšehrad, 2011.

PATON, Herbert James. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. London: Hutchinson's University Library, 1948.

PAVLÍK, Ján. Kantova idea věčného míru a Evropská unie. In: SOBOTKA, Milan, LOUŽEK, Marek (eds.). *Dvě stě let od smrti Immanuela Kanta: sborník textů*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004, s. 41-56.

SANDEL, Michael J. Hlavní je motiv, Immanuel Kant. In: *týž Spravedlnost: co je správné dělat*. Přeložil Tomáš CHUDÝ. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, s. 115-150.

SCRUTON, Roger. *Kant*. Přeložil Pavel TOMAN. Praha: Argo, 1996.

SINGER, Peter. *Osvobození zvířat*. Přeložil Zdeněk JANÍK a Zuzana GABAJOVÁ. Praha: Práh, 2001.

SMITH, Paul. Kantian Moral Philosophy. In: týž, *Moral and political philosophy: key issues, concepts and theories*. New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 167-184.

SOBOTKA, Milan. Kantova etika. In: ČECHÁK, Vladimír, Milan SOBOTKA a Jaroslav SUS. *Co víte o novověké filosofii*. Praha: Horizont, 1984, s. 212-222.

STÖRIG, Hans Joachim. Immanuel Kant. In: týž, *Malé dějiny filosofie*. 8. vydání, Přeložil Miroslav PETŘÍČEK, Petr REZEK a Karel ŠPRUNK. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 292-329.

ZNOJ, Milan. Základy metafyziky mravů a Kantova etika. In: SOBOTKA, Milan, Milan ZNOJ a Josef MOURAL. *Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, s. 139-168.